

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังการมีข้อตกลงทั่วไปด้านการค้าและพิกัดภาษีศุลกากรรอบอุรุกวัย(Uruguay Round of the General Agreement on Tariffs and Trade ; GATT) ด้านการเกษตร และการผลักดันขององค์การการค้าโลก(WTO) ให้เปิดเสรีการค้าสินค้าเกษตร ส่งผลให้มีการค้าอาหารอย่างหลากหลายยิ่งขึ้น รวมทั้งยังทำให้มีการลงทุนจากต่างชาติมากขึ้นและก่อให้เกิดการขยายตัวของบริษัทอาหารข้ามชาติ (Transnational Food Companies: TFCs) ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา บริษัทอาหารข้ามชาติทำการหาสินค้าจากทั่วโลก(Global Outsourcing) โดยการที่บริษัทหนึ่งสำรวจหาแหล่งวัตถุดิบ สถานที่ผลิต และผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นแหล่งที่มีค่าใช้จ่ายต่ำ มีกฎเกณฑ์การควบคุม ระบบสังคมและระบบการปกครองของรัฐที่อำนวยความสะดวกสำหรับการผลิต ส่งผลให้บริษัทข้ามชาติสามารถตัดค่าใช้จ่ายและมีหลักประกันในการป้องกันความไม่แน่นอนของการผลิตและการขายสินค้านั้น

เมื่อมีการเร่งการเปิดการค้าเสรีมากขึ้น การลงทุนจากต่างชาติได้เปลี่ยนจากการลงทุนในด้านวัตถุดิบเพื่อการส่งออกไปเป็นการแปรรูปอาหารเพื่อผลิตสินค้าป้อนเข้าสู่ตลาดในประเทศนั้นโดยตรง เช่น บริษัทเป๊ปซี่และบริษัทเนสเลย์ได้ลงทุนในการสร้างโรงงานในต่างประเทศเพื่อการผลิตอาหาร อาทิ เครื่องดื่มไม่ผสมแอลกอฮอล์ ขนมลูกกวาด ของใช้ประจำวัน อาหารอบ และขนมขบเคี้ยว เป็นต้น นั่นคือ กระบวนการโลกาภิวัตน์ได้สร้างผลกระทบต่อลักษณะของระบบการผลิตเกษตร-อาหาร(Agro-Food System) ส่งผลให้ปริมาณ ประเภท ราคา และความต้องการอาหารเพื่อใช้ในการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป (โครินนา ฮอว์คส, 2549)

การเปลี่ยนแปลงในระบบอาหารการเกษตรที่เกิดขึ้นในระดับโลกได้เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญที่ทำให้รัฐไทยปรับกฎกติกาด้านการค้าการลงทุนระหว่างประเทศและปรับภาคการผลิตของประเทศไปสู่ทิศทางที่เน้นอุตสาหกรรมเกษตรมากขึ้น ในช่วงทศวรรษ 2510 ประเทศไทยได้ส่งเสริมให้บริษัทธุรกิจการเกษตรได้รับสิทธิพิเศษในรูปของการลดหย่อนภาษี และสิทธิพิเศษอื่นๆ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน ปี 2519 รัฐบาลเน้นส่งเสริมบริษัทธุรกิจการเกษตร ให้มีความสำคัญสูงกว่าธุรกิจอื่นๆ กิจกรรมแรกๆที่เกิดขึ้น คือ ธุรกิจผลิตมันสำปะหลังอัดเม็ด โรงงานแป้งมันสำปะหลัง อาหารสัตว์จากข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ น้ำมันถั่วเหลือง และน้ำตาลจากอ้อย และธุรกิจเกษตร-อาหาร เช่น ไก่และหมู ของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ ทศวรรษ 2520 บริษัทต่างชาติได้เข้ามาก่อตั้งโรงงานผลไม้กระป๋องหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาและเลี้ยงกุ้งแบบอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมอาหารจากนม การปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผัก ไร่ชา สวนดอกไม้และการเพาะพันธุ์ไม้ รัฐได้ส่งเสริมให้บริษัทในประเทศและบริษัทต่างประเทศมีบทบาทสำคัญในการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และเกิดการร่วมทุนระหว่างบริษัทไทยกับต่างชาติในธุรกิจการเกษตร เกิดลักษณะของการเกษตรแบบพันธสัญญาทั้งในการผลิตไก่ ปาล์มน้ำมัน มะเขือเทศ พืชสมุนไพร และสวนไม้ดอก เป็นต้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, 2542)

การส่งเสริมธุรกิจเกษตร-อาหารของรัฐ ได้ทำให้เกิดการบริหารจัดการทางการเกษตรที่เน้นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและเกษตรกร ในลักษณะของหุ้นส่วนการพัฒนา ที่เน้นความร่วมมือของพันธมิตรทางการผลิต 3 ภาคส่วนได้แก่ เกษตรกร บริษัทธุรกิจการเกษตรและหน่วยงานรัฐ การจัดการทางการเกษตรแบบใหม่นี้ได้ใช้ระบบการเกษตรแบบพันธสัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการ ในระบบเกษตรพันธสัญญา รัฐและบริษัททำหน้าที่ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบ บริษัทเป็นผู้รับซื้อผลผลิตไปแปรรูปและขายสู่ตลาด การทำเกษตรพันธสัญญาเกิดขึ้นอย่างจริงจังในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) จนทำให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารขยายตัวมากขึ้น ในแผนพัฒนาประเทศด้านการเกษตรฉบับต่อมาจนถึงปัจจุบันก็ยังเน้นการพัฒนาไปในทิศทางนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550) อาจกล่าวได้ว่า การสร้างความร่วมมือทางการผลิตระหว่างรัฐ เอกชนและเกษตรกรในลักษณะของเกษตรพันธสัญญาเป็นการจัดการทางการเกษตรแบบใหม่ที่ทำให้วิถีการผลิตของเกษตรกรมีลักษณะเป็นการผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรมมากขึ้น

นโยบายของรัฐในการส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการทำเกษตรพันธสัญญาได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศได้ขยายการลงทุนไปสู่ท้องถิ่น ทั้งในลักษณะของการส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรและการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรในท้องถิ่น เมื่อมองในภาพรวม การดำเนินการของรัฐตามทิศทางนี้ทำให้เศรษฐกิจการเกษตรของไทยขยายตัวมากขึ้นและสร้างรายได้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้สร้างความสัมพันธ์ในระบบการเกษตรแบบใหม่ ที่ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการทางการเกษตรมากขึ้น ขณะที่เกษตรกรก็มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ผลิตทางการเกษตรภายใต้การควบคุมของระบบธุรกิจการเกษตร

เมื่อพิจารณาอุปสรรคของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรที่เน้นการผลิตสินค้าเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน(การผลิต การแปรรูปและการตลาด) พบว่าอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งเป็นอุตสาหกรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่มีบทบาทสำคัญในการขยายตลาดการบริโภคมันฝรั่งแปรรูปและการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งในประเทศไทยก็คือ บริษัทฟรีโต-เลย์ (ประเทศไทย) ซึ่งเข้ามาก่อตั้งโรงงานในจังหวัดลำพูน เมื่อปี 2538 บริษัทฟรีโต-เลย์เป็นบริษัทข้ามชาติสัญชาติอเมริกา ที่มีสาขาอยู่ในกว่า 39 ประเทศทั่ว

โลก (จุฬาราช พรสวรรค์, 2546) เมื่อเข้ามาทำการตลาดในประเทศไทย บริษัทสามารถเพิ่มยอดขายจาก 885 ล้านบาทในปี 2540 เป็น 2,865 ล้านบาทในปี 2545 ความสำเร็จในการทำการตลาดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้บริษัทย้ายสำนักงานใหญ่ภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกมาที่ประเทศไทยในปี 2543 (โครินนา สอวัคส, 2549) การขยายตลาดมันฝรั่งแปรรูปอย่างรวดเร็ว ทำให้บริษัทฟรีโต-เลย์ต้องการมันฝรั่งมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นั่นคือ บริษัทต้องหาทางเพิ่มพื้นที่การผลิตมันฝรั่งด้วยการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งมากขึ้น จากข้อมูล ปี 2539-2540 พื้นที่ปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงาน 32,703 ไร่ และเพิ่มขึ้นเป็น 50,883 ไร่ ในปี 2544-2545 เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 56 (จุฬาราช พรสวรรค์, 2546) นั่นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรเข้ามาอยู่ในระบบการผลิตวัตถุดิบให้บริษัทมากขึ้น

ในการหาแหล่งผลิตมันฝรั่งเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทฟรีโต-เลย์ได้ใช้ทั้งวิธีการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาและการรับซื้อมันฝรั่งจากแหล่งผลิตที่เกษตรกรเคยปลูกมันฝรั่งมาแต่เดิม สำหรับพื้นที่ปลูกมันฝรั่งในฐานะพืชเศรษฐกิจเป็นแหล่งแรกๆ ของประเทศไทยคือ ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกมันฝรั่งมาหลายสิบปีก่อนที่รัฐและบริษัทจะมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งส่งให้โรงงานอุตสาหกรรม เมื่อรัฐได้มีนโยบายให้บริษัทเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการส่งเสริมการผลิตและการจัดการตลาดมันฝรั่ง ในลักษณะของการจัดการทางการเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตสินค้าเกษตรครบวงจรหรือตลอดห่วงโซ่อุปทาน คือ มีการผลิตวัตถุดิบ การแปรรูปและการตลาด บริษัทฟรีโต-เลย์เป็นบริษัทในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารรายใหญ่ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการเข้ามาจัดการให้เกษตรกรในพื้นที่แม่แฝกใหม่ปลูกมันฝรั่งส่งให้โรงงานอุตสาหกรรมของบริษัท ในการจัดการดังกล่าวบริษัทได้สร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรในหลายลักษณะ ทั้งนี้เพื่อควบคุมให้เกษตรกรผลิตมันฝรั่งให้ได้ปริมาณและคุณภาพตามที่บริษัทต้องการ

ในความสัมพันธ์ของการปลูกมันฝรั่งเพื่อส่งให้อุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่ง เกษตรกรถูกควบคุมทั้งจากรัฐและบริษัทในหลายลักษณะ ทั้งในลักษณะนโยบายส่งเสริมการปรับโครงสร้างทางการเกษตร การส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร การทำเกษตรพันธสัญญา การควบคุมมาตรฐานผลผลิต และการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรคิดคำนวณถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจนต้องเอาใจใส่ดูแลการผลิตมันฝรั่งตามที่บริษัทต้องการ เป็นต้น ในการควบคุมดังกล่าว เกษตรกรจะเป็นผู้ยินยอมทำตามข้อปฏิบัติต่างๆ โดยเข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์กับตนเอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการควบคุมอำนาจที่ใช้ยุทธวิธีต่างๆ อย่างซับซ้อนในการควบคุมให้เกษตรกรควบคุมตนเองทำการผลิตมันฝรั่งให้อุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งอย่างเต็มใจ

จากประเด็นข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจลักษณะการควบคุมอำนาจในการจัดการทางการเกษตรแบบใหม่ของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ที่บริษัทธุรกิจใช้อำนาจควบคุมเหนือ

เกษตรกรอย่างแบบบล นำมาสู่ประเด็นคำถามการวิจัยประเด็นแรกว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตรที่เกิดขึ้นในชนบท ภายใต้แนวคิดการส่งเสริมระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารครบวงจรของรัฐ บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารได้ใช้ยุทธวิธีและการปฏิบัติการอะไรในควบคุมให้เกษตรกรทำการผลิตวัตถุดิบตามที่บริษัทต้องการ และมีการใช้ยุทธวิธีและการปฏิบัติการนั้นๆ อย่างไร นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพิจารณาเกษตรกรในฐานะเป็นผู้กระทำการทางสังคมที่ไม่ได้ถูกรอบงำจากอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ เกษตรกรอาจมีการให้ความหมายต่อความสัมพันธ์ในการผลิตได้แตกต่างไปจากความหมายที่ครอบงำของบริษัทและรัฐ นำมาสู่ประเด็นคำถามวิจัยประการต่อมาว่า ภายใต้การควบคุมอำนาจดังกล่าวได้ทำให้เกิดการขัดกันของความหมายในความสัมพันธ์ของการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอย่างไร เกษตรกรให้ความหมายกับความสัมพันธ์ในการผลิตนี้ได้อย่างไร และเกษตรกรสามารถสร้างกลยุทธ์การต่อรองกับการควบคุมอำนาจในความสัมพันธ์ของการผลิตนี้ได้หรือไม่ และมีการต่อรองได้อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจลักษณะการควบคุมอำนาจของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่ทำให้เกษตรกรผลิตวัตถุดิบเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

1.2.2 เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจปัญหาความลักลั่นและขัดแย้งในความหมายของความสัมพันธ์ในการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร อันจะทำให้เข้าใจว่าทำไมเกษตรกรจึงยินยอมผลิตให้บริษัท ทำไมเจ้าหน้าที่รัฐจึงส่งเสริมการเกษตรลักษณะนี้แก่เกษตรกร และทำไมบริษัทจึงมีความชอบธรรมในการหาประโยชน์จากการผลิตแบบนี้

1.2.3 เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจการสร้างกลยุทธ์การต่อรองกับความสัมพันธ์ในการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารของเกษตรกร เพื่อช่วยให้เข้าใจการดำรงชีพของเกษตรกรในสังคมสมัยใหม่

1.3 ทบทวนงานศึกษาและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาทบทวนงานศึกษาและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 4 ประเด็นคือ (1) การศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทที่เกี่ยวกับการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร (2) แนวคิดการควบคุมในการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร (3) แนวคิดการขัดกันของความหมายของการผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร (4) แนวคิดกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

1.4.1 การศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทที่เกี่ยวกับการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การทบทวนวรรณกรรมประเด็นนี้เพื่อพิจารณางานศึกษาเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่เกี่ยวข้องกับการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ภายใต้แรงผลักดันระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์และความเป็นท้องถิ่น อันมีผลให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเกษตรกร บริษัทเอกชนและรัฐอย่างหลากหลายยิ่งขึ้น การทบทวนนี้พิจารณาทั้งงานศึกษาในประเทศและต่างประเทศ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าม้งงานที่น่าสนใจดังนี้

งานศึกษาในต่างประเทศที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเด็นนี้ได้แก่ งานศึกษาของ Little และ Watts ที่มุ่งศึกษาให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรจากการเกษตรพันธสัญญา โดยทั้งสองชี้ว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในระดับโลก ทั้งการเกิดขึ้นขององค์กรระดับโลก เช่น ธนาคารโลก และการเกิดบริษัทธุรกิจข้ามชาติ ได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในชนบทและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตรในระดับท้องถิ่น โดยใช้มุมมองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมการเกษตร (Agrarian Transformation) จุดเน้นสำคัญของการศึกษาคือการเปลี่ยนแปลงสังคมการเกษตรที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาอย่างกลุ่มประเทศ Sub-Saharan ในแอฟริกา Little และ Watt ชี้ให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทเกิดจากความร่วมมือของรัฐกับบริษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติทำให้เกิดการผลิตในลักษณะของการทำการเกษตรแบบพันธสัญญา (Contract Farming) ที่บริษัทจะเข้ามาทำข้อตกลงกับเกษตรกรให้ผลิตสินค้าทางการเกษตรตามที่บริษัทต้องการ (Little and Watts (eds.) ,1994)

การผลิตแบบนี้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกษตรกรในชนบทกลายเป็นแรงงานภายใต้การควบคุมของบริษัทธุรกิจการเกษตร และทำให้เกษตรกรต้องขูดรีดแรงงานตนเองมากขึ้น ทำงานหนักมากขึ้น เกษตรกรรายสามารถเข้าถึงผลประโยชน์จากการเกษตรแบบนี้ดีกว่าเกษตรกรรายจน เพราะเข้าถึงปัจจัยการผลิตดีกว่า นอกจากนี้ ผู้หญิงและเด็กถูกดึงเข้ามาเป็นแรงงานในการผลิตแบบนี้และกลายเป็นผู้ที่ถูกขูดรีดแรงงานมากที่สุด แทนที่การทำการเกษตรแบบนี้จะช่วยลดความยากจนตามข้อกล่าวอ้างของรัฐ แต่กลับทำให้เกษตรกรรายจน เด็กและผู้หญิงประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้น โดยสรุป Little และ Watt มองว่า เกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมและขูดรีดแรงงานในภาคการเกษตรในช่วงที่สังคมการเกษตรจะเปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยม งานศึกษานี้ช่วยทำให้เข้าใจลักษณะการควบคุมแรงงานของทุนนิยมภาคเกษตรได้ดีขึ้น

งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งที่ช่วยทำให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระดับโลก (Global Restructuring) และระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร (Agro-Food System) อย่างมีนัยสำคัญ คือ งานศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมการเกษตรภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ ของ Goodman และ Watts งานศึกษาชิ้นนี้ได้ตั้งคำถามที่สำคัญต่อ

การศึกษาสังคมการเกษตรในปัจจุบันว่า สังคมการเกษตรจะดำรงอยู่อย่างไร ในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับโลก เช่น การเกิดองค์กระดัดโลก การเกิดข้อตกลงการค้าเสรี การเกิดขึ้นของบริษัทรุกิจข้ามชาติ เป็นต้น รวมทั้งการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในการจัดระเบียบของรฐชาติ และการเชื่อมเข้าหากันระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์และความเป็นท้องถิ่น กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้มีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะทำความเข้าใจได้ด้วยกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีใดเพียงลำพัง (Goodman and Watts (eds.), 1997)

การศึกษานี้ยังได้ตั้งคำถามว่ากรอบแนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษาสังคมการเกษตรที่มีอยู่ยังจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้เพียงพอหรือไม่ ทั้งสองเสนอว่าการศึกษาปัญหาในสังคมการเกษตรปัจจุบันควรนำแนวคิดใหม่ๆ อย่างเช่น เศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ระดับโลก การปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรม สถาบันนิยมใหม่ และหลังโครงสร้างนิยม มาใช้ร่วมกับการศึกษาแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง และสังคมวิทยา เป็นต้น กล่าวโดยสรุปงานศึกษาชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นพลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมการเกษตรอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น สิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกันและเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการที่ยังต้องดำเนินต่อไปมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลลัพธ์สุดท้าย นั่นคือ แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมจะพยายามเปลี่ยนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางต้องการ แต่ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น การศึกษาในแนวนี้จึงต้องให้ความสำคัญกับผู้กระทำการสังคมทั้งในระดับโลก รฐชาติและท้องถิ่นที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในชนบท

งานศึกษานี้ยังได้รวมบทความเกี่ยวกับระบบเกษตร-อาหารและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระดับโลกและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในชนบทหลายบทความ ที่น่าสนใจคือ งานของ Raynolds (1997 : 119-132) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของระบบธุรกิจการค้าอาหารการเกษตรกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเกษตรในสาธารณรัฐโดมินิแกน Raynolds ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันกลุ่มองค์กรธุรกิจข้ามชาติเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในชนบท แม้ว่าเคมรัฐจะมีบทบาทมากในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมการเกษตร แต่เมื่อรัฐดำเนินนโยบายแบบเสรีนิยมใหม่ กลุ่มบริษัทรุกิจข้ามชาติได้กลายเป็นกลุ่มผู้กระทำการทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้โลกาภิวัตน์เชื่อมเข้าหาท้องถิ่น

การเกษตรเพื่อการส่งออกของโดมินิแกนก่อตัวขึ้นจากแรงผลักดันระหว่างพลวัตของตลาดโลกและข้อตกลงทางการค้าของภูมิภาคและนโยบายภายในประเทศ ภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงหนุนให้องค์กรธุรกิจมีบทบาทมากในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเกษตรในด้านการผลิต-ส่งออกผลไม้สดและพืชผัก องค์กรเหล่านี้ดำเนินการทั้งในด้านกลยุทธ์

ความร่วมมือกับรัฐและกับบริษัทอื่นๆ และการสร้างรูปแบบที่หลากหลายทางการผลิตและการตลาดแบบยืดหยุ่นและการจ้างงานแบบยืดหยุ่น เช่น การปลูกกล้วยเพื่อส่งออกของสองบริษัทคือ บริษัท ฟรฟเฟส ซึ่งเป็นบริษัทของอังกฤษส่งกล้วยขายในยุโรปและบริษัทซิควิด้าส่งขายในตลาดอเมริกา ทั้งสองบริษัทส่งเสริมการปลูกกล้วยในรูปของการทำพันธสัญญาซึ่งยึดโยงกับการผลิตยืดหยุ่นแบบ Post-Fordism ความเสี่ยงในการปลูกกล้วยจะตกไปที่เกษตรกรผู้ปลูก หรือบางบริษัทก็เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจบนพื้นที่ขนาดใหญ่ที่เช่าจากรัฐบาลมากกว่าที่จะลงทุนซื้อที่ดินและมีการทำเกษตรอย่างเข้มข้นจนทำให้ดินเสื่อมโทรม นอกจากนี้ผลที่เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเกษตรทำให้การดำรงชีพของเกษตรกรยากลำบากมากขึ้น เกิดความไม่มั่นคงในการจ้างงาน และทำให้คนงานในชนบทตกอยู่ในสภาพของการเป็นคนขายขอบ

ขณะที่งานของ Raynolds ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของระบบธุรกิจการค้าอาหารการเกษตรที่มีต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเกษตร งานของ Echanove (2005: 15-30) ได้แสดงให้เห็นถึงผลของการแทรกซึมเข้าสู่ท้องถิ่นของกระบวนการโลกาภิวัตน์และการปรับตัวของเกษตรกรในการดำรงชีพ ในกรณีของแมกซิโกรัฐได้นำนโยบายเศรษฐกิจตามแนวเสรีนิยมใหม่มาใช้ในภาคเกษตร และมีการดำเนินการตามแนวการค้าเสรี คือ การลดบทบาทของรัฐในทางการค้า การเปิดเสรีการเงินและการบริการ การปรับเปลี่ยนกฎหมายด้านการเกษตร ลดการลงทุนสาธารณะและลดการสนับสนุนภาคเกษตร เป็นต้น รัฐบาลได้พยายามปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชเพื่อการยังชีพหรือการบริโภคในประเทศไปสู่การปลูกพืชผักและผลไม้เพื่อการแข่งขันทางการค้า ทำให้ภาคการเกษตรในประเทศปฏิสัมพันธ์กับธุรกิจเกษตรในระบบโลก Echanove ได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างบริษัทส่งออกผลไม้ข้ามชาติกับเกษตรกรในท้องถิ่น โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ห่วงโซ่การค้ามะม่วงระดับโลก และการปรับกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตของเกษตรกร

ในกรณีของแมกซิโก รัฐมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมะม่วงเพื่อส่งออกไปยังอเมริกา และบริษัทส่งออกเป็นผู้รับซื้อมะม่วง บริษัทเหล่านี้ได้ออกกฎเกณฑ์ควบคุมคุณภาพมะม่วงทั้งในขั้นของการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยวและกำหนดขั้นตอนการซื้อขายมะม่วงกับเกษตรกร ด้านหนึ่งดูเหมือนเกษตรกรมีรายได้ดีขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็เพิ่มความยุ่งยากและต้นทุนในการเพาะปลูกมากขึ้น และเมื่อราคามะม่วงในตลาดโลกผันผวนก็ทำให้เกษตรกรหลายรายประสบภาวะขาดทุนจนต้องสูญเสียที่ดิน เกษตรกรจึงมีการปรับตัวและต่อรองเพื่อการดำรงชีพ ทั้งการเปลี่ยนมาปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน การให้เช่าสวนปลูกมะม่วง การขายมะม่วงแบบเหมาสวนเพื่อลดความยุ่งยากและต้นทุนในการเก็บเกี่ยวและการไปรับจ้างต่างๆ เป็นต้น

นอกจากงานศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีงานของ Higgins และ Lawrence ซึ่งเป็นการศึกษาตามแนวทฤษฎีการควบคุมแบบใหม่ (New Regulation Theory) ที่พยายามอธิบายเทคนิคและการปฏิบัติการของการควบคุมระบบเกษตร-

อาหารในบริบทของโลกาภิวัตน์ ความน่าสนใจของงานศึกษานี้คือ การชี้ให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับโลกไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นขององค์กรระดับโลก(ธนาคารโลก องค์กรการค้าโลก ฯลฯ) การเกิดการรวมตัวกันของประเทศระดับภูมิภาค เช่น สหภาพยุโรป (EU) การเกิดข้อตกลงการค้าเสรีในกลุ่มประเทศต่างๆ เช่น ข้อตกลงเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) การเกิดขึ้นของบริษัทธุรกิจข้ามชาติและองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ เป็นต้น ได้ทำให้เกิดการควบคุมจัดการแบบใหม่(Governance) และ กรอบแนวคิด “การควบคุมจัดการ” (Governance) ก็กลายเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการอธิบายการบริหารจัดการ (Governing) แบบใหม่ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน การบริหารจัดการที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทำให้เกิดสถาบันและผู้กระทำการทางสังคมใหม่ๆที่ไม่ใช่รัฐเพิ่มมากขึ้น ขณะที่อำนาจของรัฐอาจจะกำลังลดลง ในด้านหนึ่งรัฐถูกกำหนดให้ทำตามระเบียบขององค์กรระหว่างประเทศ แต่ในอีกด้านรัฐก็ต้องรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะในประเทศ นอกจากนี้ยังเกิดองค์กรแนวใหม่ที่มีลักษณะของการบริหารจัดการร่วมแบบรัฐ เอกชนและสาธารณะ ที่ต้องคำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ของรัฐ เอกชนและสาธารณะ (Higgins and Lawrence(eds.), 2005)

Higgins และ Lawrence ชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการแบบใหม่นี้เกิดจากอิทธิพลของกระบวนการโลกาภิวัตน์ภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ ที่พยายามลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทขององค์กรเอกชนในการบริหารจัดการในทุกระดับ ทั้งในระดับใต้รัฐ (Sub-State) ที่ผลักดันให้มีการแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นของเอกชนและสาธารณะ(เช่น ปตท.) เน้นการจัดการแบบจ้างคนนอกหรือ “Contract Out” และเปลี่ยนรัฐสวัสดิการไปสู่รัฐแบบตลาดเสรี และในระดับเหนือรัฐ(Supra-State) บริษัทธุรกิจข้ามชาติก็พยายามผลักดันให้รัฐเข้าไปสู่ระบบเสรีนิยมใหม่ทางการตลาด เช่น ให้รัฐลดการแทรกแซงตลาดในประเทศ เป็นต้นที่ ขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศก็พยายามเข้ามากดดันให้รัฐทำหรือไม่ทำในประเด็นต่างๆ มากมาย เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม อาหารปลอดภัยและสิทธิมนุษยชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเมืองของการควบคุมทางการเมือง(Politics of Agricultural Regulation) ทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การจัดระเบียบการบริหารจัดการภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ก็ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียว Higgins และ Lawrence ชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการตามแบบเสรีนิยมใหม่ ที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นว่า แทนที่รัฐจะลดบทบาทในการกำกับควบคุม แต่กลับมีการสร้างการควบคุมแบบใหม่ขึ้นมา (Re-regulation) และผู้กระทำการในท้องถิ่นกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการต่อรองกับรัฐและบริษัทข้ามชาติ แทนที่จะลดการเมืองในการควบคุมลง แต่กลับเพิ่มประเด็นการเมืองในเรื่องต่างๆ เข้ามาแทน เช่น การควบคุมคุณภาพและมาตรฐานทางการผลิต แทนที่จะลดการควบคุมและปล่อยให้กลไกตลาดเป็นตัวขับเคลื่อนแต่กลับมีการควบคุมในประเด็นใหม่เพิ่มมากขึ้น(Subject of Governing) เช่น การควบคุมในด้านสิ่งแวดล้อม ผู้บริโภค ความเสี่ยงใน

อาหาร หรือการทารุณสัตว์ เป็นต้น ในการควบคุมใหม่นี้ทำให้เกิดองค์กรลูกผสมแบบใหม่ขึ้นมาจัดการในประเด็นเหล่านี้ เช่น องค์กรมาตรฐานด้านอาหาร องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและองค์กรคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

โดยสรุปงานของ Higgins และ Lawrence มีความน่าสนใจตรงที่สร้างกรอบแนวคิดในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงสังคมการเกษตรที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ในปัจจุบัน ทำให้เราเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของระเบียบและกฎกติกาในระดับโลก รัฐบาล และท้องถิ่น และชี้ให้เห็นความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อนำกฎกติกาเหล่านี้ไปปฏิบัติจริง ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการศึกษาในประเด็นนี้ต้องมีการปรับกรอบคิดไปตามสภาพปัญหาและบริบทในแต่ละพื้นที่

สำหรับงานศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทที่เกี่ยวกับการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในประเทศไทยที่น่าสนใจ มีดังนี้

งานศึกษาถึงการปรับตัวและการดำรงอยู่ของชาวนาในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมโดยศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองผสมกับมานุษยวิทยา ได้แก่ งานของยศ สันตสมบัติ (2539) ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายของรัฐสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงพาณิชย์ แต่ผลประโยชน์กลับไปตกอยู่ที่บริษัทค้าผลผลิตทางการเกษตรและเจ้าที่ดินรายใหญ่เพียงไม่กี่กลุ่ม เกษตรกรรายย่อยต้องเผชิญอยู่กับหนี้สิน ความยากจน การสูญเสียที่ดินทำกินและกลายเป็นแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตามก็ดยศก็ชี้ว่าชุมชนเกษตรกรรมได้มีกระบวนการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชนเพื่อทวนกระแสการครอบงำของรัฐและตลาดและพยายามสร้างการต่อรองในหลายลักษณะ เช่น การปรับไปทำเกษตรผสมผสาน การจัดตั้งองค์กรชุมชน การรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมเก่าๆ เป็นต้น

ขณะทำงานของสุพิตา เริงจิต (2534) ประเทือง นรินทรางกูล ณ อยุธยา (2537) และรุ่งรัตน์ ชมาฤกษ์ (2539) ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทในเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยนการผลิตไปสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์และการเกษตรพันธสัญญา ทั้งสามมองว่าการผลิตแบบนี้เป็นเครื่องมือในการขูดรีดเกษตรกรของนายทุน ภายใต้การถูกขูดรีดดังกล่าวชาวนาหรือเกษตรกรพยายามต่อสู้ดิ้นรนในการต่อรองเพื่อความมั่นคงในชีวิตหลากหลายวิธีการ ทั้งการต่อรองที่เป็นทางการและการต่อรองอย่างไม่เป็นทางการ อาทิ การต่อรองเชิงอุดมการณ์ การรวมกลุ่มกันต่อรอง และการต่อรองในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ส่วนงานของยศ สันตสมบัติ (2546) ชี้ว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบททำให้ชาวนามีทางเลือกในการสร้างรายได้มากขึ้นทั้งจากในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร สำหรับในภาคการเกษตร ชาวนาได้ปรับตัวทำการผลิตอย่างยืดหยุ่นทั้งทำเกษตรเพื่อการค้าและเกษตรเพื่อยังชีพเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ ชี้ให้เห็นพลวัตในการปรับตัวของชาวนาและชุมชนการเกษตรที่ดำเนินไปอย่างยืดหยุ่นและหลากหลาย

นอกจากงานข้างต้นยังมีงานศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์เกษตรที่ศึกษาประเด็นปัญหานี้ด้วยมุมมองเชิงอรรถประโยชน์นิยม เช่น งานของ Sompop Manarungsan and Suebskul Suwanjindar (1992) ที่ศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในกรณีที่รัฐมีโครงการส่งเสริมให้บริษัทเอกชนเข้ามาทำเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรและชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ารัฐจะอ้างว่าโครงการดังกล่าวจะช่วยลดความยากจนแก่เกษตรกร ช่วยประกันราคาผลผลิต และช่วยถ่ายทอดความรู้ในการผลิตแบบสมัยใหม่แก่เกษตรกร แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าเกษตรกรกลับเป็นหนี้สินมากขึ้น ผู้ได้ประโยชน์กลับเป็นบริษัท ขณะที่การผลิตบางอย่างภายใต้สัญญาก็เป็นการผลิตแบบเฉพาะสินค้า ทำให้เกษตรกรขาดโอกาสในการเรียนรู้เรื่องใหม่ๆ งานศึกษานี้มองว่าในทางปฏิบัติการเกษตรแบบนี้สร้างปัญหาแก่เกษตรกรมากกว่าจะช่วยเหลือเกษตรกร

การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทและโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดกฎกติกาในการควบคุมระบบอาหารการเกษตรแบบใหม่ๆ และทำให้เกิดเครือข่ายของผู้กระทำการทางสังคมที่หลากหลายขึ้น สะท้อนในงานของ Thanet Sriwichailamphan (2007) ที่ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยด้านอาหารในระดับโลก ทำให้มีข้อกำหนดด้านมาตรการผลิตอาหารในประเทศขึ้นมา และเกิดองค์กรเครือข่ายทั้งภาครัฐ สถาบันเครือข่ายทางเศรษฐกิจและผู้กระทำการทางสังคมในการส่งเสริมและควบคุมให้เกษตรกรและโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารทำการผลิตโดยคำนึงถึงความปลอดภัยด้านอาหารและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม Thanet แสดงให้เห็นว่าการควบคุมการผลิตของเกษตรกรด้วยการทำเกษตรพันธสัญญาทำให้เกษตรกรปฏิบัติตามมาตรฐานได้ดี ขณะที่โรงงานอุตสาหกรรมก็ดำเนินการตามมาตรฐานได้เป็นอย่างดีเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากข้อบังคับจากประเทศคู่ค้าที่เน้นความปลอดภัยด้านอาหารและการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามศึกษานี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเกษตรกรในฐานะผู้กระทำการทางสังคมในการต่อสู้ ต่อรองเท่าใดนัก แต่เน้นไปที่ผู้กระทำการในการควบคุมกฎกติกาเป็นสำคัญ ชี้ให้เห็นนัยของการควบคุมอำนาจอย่างเป็นทางการของรัฐและทุน

ขณะที่งานศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรอื่นๆ ก็จะเน้นไปที่การศึกษาเชิงอรรถประโยชน์ของการทำเกษตรพันธสัญญาทั้งที่มีต่อเกษตรกร หรือบริษัทธุรกิจการเกษตร ตลอดจนศึกษาถึงแนวทางในการบริหารจัดการการเกษตรแบบนี้ให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งเกษตรกรและบริษัท เช่นงานของจุฑาธร พรสุวรรณ (2546) ศึกษาการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย งานของจันทร์จิรา สุขเกษม (2535) เรื่อง ผลกระทบของการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันต่อเทคโนโลยีการผลิตของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ งานของสุใจ พุดหน้อย (2546) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นสมาชิกกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ งานของ เรือนมุล ระวัชรพิทย์ (2544) ศึกษาศักยภาพของการ

ขยายการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในจังหวัดเชียงใหม่ และงานของวราชีนี คำชมพู (2542) เรื่อง อัตราการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรแบบมีพันธสัญญาของกลุ่มเกษตรกร และงานของอารี วิบูลย์พงศ์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิต (2538) เรื่อง การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน: กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการเกษตรในภาคเหนือของไทย งานในกลุ่มนี้มุ่งเป้าไปที่การศึกษาประสิทธิภาพและผลประโยชน์ของการเกษตรแบบพันธสัญญาเป็นหลัก จึงทำให้ไม่เข้าใจเงื่อนไขต่างๆ อันสลับซับซ้อนทั้งจากภายในและจากภายนอกชุมชนที่กระทำต่อเกษตรกร และมักจะมองเกษตรกรว่าเหมือนกันไปหมด และไม่เห็นความแตกต่างหลากหลายของเกษตรกรในชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่างานศึกษาต่างประเทศส่วนใหญ่อยู่ในแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง งานของ Little และ Watts, Goodman และ Watts, Raynolds และ Echanove มีข้อดีในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แทรกตัวอยู่ในความสัมพันธ์ของการผลิตสินค้า การเกษตรเชื่อมโยงระดับโลกเข้ากับระดับท้องถิ่น แต่มีข้อจำกัดที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบคู่ตรงข้าม โดยมองว่าผู้ควบคุมอำนาจกับผู้ถูกกดขี่ว่าอยู่คนละด้าน แยกจากกันอย่างชัดเจน เช่น การมองว่าทุนนิยมหรือรัฐก็ต้องบูคริตชาวนา เป็นต้นและมักจะมองเกษตรกรหรือชาวนาในลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะพยายามมองการต่อรองของเกษตรกรอยู่บ้าง แต่ก็มักจะมองด้วยสายตาที่เห็นเกษตรกรเป็นผู้ด้อยอำนาจ และมักจะไม่สนใจการให้ความหมายของเกษตรกรกับความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมว่าอาจจะแตกต่างหลากหลายไปตามพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา งานในแนวนี้นี้จึงขาดมุมมองในการทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนของอำนาจในความสัมพันธ์ที่คลุมเครือระหว่างความเป็นรัฐ เอกชนและสาธารณะที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ขณะที่งานของ Higgins และ Lawrence ได้ช่วยให้เห็นว่าการจะทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตรที่เกิดขึ้นในระดับโลกและท้องถิ่น ต้องไม่มองความสัมพันธ์ของผู้กระทำการทางสังคมแบบคู่ตรงข้าม และต้องไม่มองโลกาภิวัตน์แยกขาดออกจากความเป็นท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการปรับเปลี่ยนกฎกติกาในระดับโลกตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ได้ทำให้บทบาทหรือพรมแดนอำนาจของรัฐ เอกชนและสาธารณะมีความคลุมเครือส่งผลให้เกิดองค์กรเครือข่ายลูกผสมได้ในทุกพื้นที่ทางสังคม นั่นคือ เกษตรกรสามารถที่จะสร้างความร่วมมือกับพันธมิตรต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชนในพื้นที่ของความสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่น ในความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เป็นต้น การมองแบบนี้ช่วยเพิ่มพลังในการอธิบายการดำรงอยู่และการปรับตัวของเกษตรกรที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับโลกาภิวัตน์และผู้กระทำการทางสังคมที่หลากหลายได้ดี

สำหรับงานศึกษาในประเทศไทยในกลุ่มของ ยศ ประเทือง รุ่งรัตน์ และสุพิดา มีจุดเด่นในการศึกษาในระดับพื้นที่ท้องถิ่นและแสดงให้เห็นการต่อสู้ต่อรองของชาวนาอย่างชัดเจน มองชาวนาในลักษณะของผู้กระทำการทางสังคม ทั้งยังจำแนกแยกแยะให้เห็นความแตกต่างทางชน

ชั้นในกลุ่มชาวนา แต่มักจะมองทุนนิยมและรัฐเป็นแท่งของอำนาจที่แข็งตัวตั้งอยู่ตรงข้ามกับชาวนา นอกจากนี้งานในกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปัญหาในเชิงโครงสร้างน้อย และไม่ทำความเข้าใจเงื่อนไขของทุนหรือรัฐที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับชาวนาและท้องถิ่น และมักจะมองว่าอยู่ๆทุนนิยมและรัฐก็เข้ามาครอบงำและควบคุมชาวนา ทำให้ไม่เห็นความซับซ้อนของอำนาจและพลวัตของทั้งทุนนิยม รัฐและชาวนาหรือผู้กระทำการทางสังคมกลุ่มอื่นๆ ที่ปฏิสัมพันธ์กันภายใต้แรงผลักดันจากกระบวนการโลกาภิวัตน์

สำหรับงานในกลุ่มที่ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นแกนหลักในการศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทมักจะให้ความสนใจไปที่การศึกษาผลได้ผลเสียในเชิงอรรถประโยชน์ของเกษตรกรหรือบริษัทที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรพันธสัญญา ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่ามุมมองในการศึกษาแบบนี้มีค่อนข้างมาก และงานเหล่านี้เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเป็นสำคัญไม่ได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์ไปสู่ระดับอื่นๆ ทำให้มีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจปัญหาในประเด็นนี้ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนของ Thanes แม้ว่าจะวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่สร้างแรงกดดันต่อท้องถิ่นและมองผู้กระทำการต่างๆที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว แต่ก็มองเกษตรกรในลักษณะคือยอมอำนาจ

นอกจากนี้จากการทบทวนวรรณกรรมช่วยให้เห็นว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทนั้นมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทางการเกษตรและการผลิตในท้องถิ่น การพิจารณาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทจะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของกระบวนการระดับโลก เช่น โลกาภิวัตน์หรือทุนนิยมข้ามชาติ รวมถึงแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่เชื่อมโยงเข้าสู่รัฐชาติและท้องถิ่น และยังทำให้เห็นการปะทะประสานระหว่างโลกาภิวัตน์กับท้องถิ่นจนเกิดลักษณะที่เรียกว่า ความเป็นลูกผสม เกิดขึ้นในท้องถิ่น ทั้งยังให้เห็นผู้กระทำการทางสังคมที่หลากหลายในสังคม ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถใช้มุมมองเหล่านี้ในการพิจารณาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทของประเทศไทยได้ และจะทำให้เข้าใจได้ว่า การควบคุมและจัดการทางการเกษตรของรัฐและบริษัทธุรกิจอาหารการเกษตรเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดขึ้นบนเงื่อนไขอะไร และมีลักษณะเป็นอย่างไร เป็นไปตามหลักการของแนวคิดเสรีนิยมใหม่หรือไม่ หรือว่าเกิดขึ้นในลักษณะที่บิดเบือนไปตามแรงขับเคลื่อนของอำนาจต่างๆที่เข้ามาปะทะประสานกัน

1.3.2 แนวคิดการควบคุมในการผลิตวัตถุดิบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การทบทวนแนวคิดในส่วนนี้ เพื่อทำความเข้าใจว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกาภิวัตน์และความเป็นท้องถิ่น รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบริษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติและเกษตรกร ได้ทำให้เกิดความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิง

อำนาจในการผลิตทางการเกษตรอย่างไร รัฐและบริษัทใช้กลไกของอำนาจที่ซับซ้อนและแบบพลในการควบคุมเกษตรกรให้ทำการผลิตตามที่บริษัทหรือรัฐต้องการอย่างไร โดยที่เกษตรกรไม่ตระหนักรู้ถึงอำนาจดังกล่าว

หากพิจารณาการเกิดขึ้นของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในชนบท ตามทัศนะของ Nicholas A. Phelps (2002: 205- 226) จะเห็นว่าภาคการผลิตใหม่ที่เกิดขึ้นในชนบทนี้ สอดคล้องกับกระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานใหม่ (New Work Practice) ตามแนวคิดแบบหลังฟอर्डนิยมน ที่เปลี่ยนการผลิตขนาดใหญ่ที่กระจุกตัวอยู่ในศูนย์กลางการผลิตในเมืองออกไปสู่พื้นที่ชนบทหรือจากประเทศหนึ่งข้ามไปยังอีกประเทศหนึ่ง โดยทำการผลิตแบบยืดหยุ่นที่เน้นการผลิตเป็นรายชิ้นและคนงาน(หรือเกษตรกร) สามารถทำงานที่บ้าน(ไร่นา)ได้โดยไม่ต้องเข้ามาทำงานที่โรงงาน แนวคิดแบบหลังฟอर्डนิยมนได้ทำให้เกิดกลยุทธ์ในการจัดการแรงงานแบบใหม่ขึ้น หรือ ที่เรียกว่า การจ้างงานแบบยืดหยุ่น โดยมีการสร้างวินัยในการทำงานในระบบอุตสาหกรรมแบบใหม่บวกกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานใหม่(New Work Practice) ภายในโรงงาน รูปแบบการทำงานแบบหลังฟอर्डนิยมนส่งผลให้เกิดความหลากหลายของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมในท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการผสมผสานกลยุทธ์ความร่วมมือที่เกิดขึ้นจากการประนีประนอมกับวิธีการผลิต สถาบันต่างๆในระดับภูมิภาค ชาติและการเมืองในแต่ละพื้นที่ นั่นคือ บริษัทข้ามชาติสามารถสร้างความร่วมมือกับบริษัทในท้องถิ่นเพื่อปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมที่หลากหลายของแต่ละท้องถิ่น ทั้งเพื่อให้คนงานยอมรับรูปแบบการทำงานแบบใหม่ ทำให้เกิดความซับซ้อนและความคลุมเครือของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างทุนนิยมและแรงงาน คนงานจะถูกควบคุมโดยที่รู้สึกว่าคุณเองยังมีอิสระ อย่างไรก็ตามวิธีการทำงานใหม่ไม่สามารถใช้ในทุกพื้นที่ แต่จะมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทเฉพาะ(Context Specific)ของแต่ละพื้นที่

การศึกษาของ Reynolds (1997 : 119-132) นำเสนอให้เห็นการควบคุมแบบยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นในภาคการเกษตร เมื่อรัฐดำเนินนโยบายส่งเสริมการผลิตทางการเกษตรภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ กลุ่มบริษัทธุรกิจข้ามชาติได้กลายเป็นกลุ่มผู้กระทำการทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้โลกาภิวัตน์เชื่อมเข้าหาท้องถิ่น บริษัทเหล่านี้ดำเนินการทั้งในด้านกลยุทธ์ความร่วมมือกับรัฐและกับบริษัทอื่นๆ และการสร้างรูปทางการการผลิตและการตลาดแบบยืดหยุ่น รวมทั้งมีการจ้างงานแบบยืดหยุ่น โดยส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตแบบพันธสัญญาซึ่งยึดโยงกับแนวคิดด้านการผลิตแบบยืดหยุ่นตามแนวคิด Post-Fordism ขณะที่งานศึกษาของ Little และ Watt ก็แสดงให้เห็นว่าบริษัทธุรกิจการเกษตรได้ใช้การเกษตรแบบพันธสัญญาเป็นกลไกในการควบคุมแรงงานของเกษตรกร โดยบริษัทเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตและตลาดสินค้าการเกษตร ทำให้เกษตรกรไม่มีทางเลือกและต้องเข้ามาเป็นเสมือนแรงงานในภายใต้ระบบนี้ (Little and Watt (eds.), 1994)

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ห้องสมุดงานวิจัย

วันที่.....2.1.5.ศ. 2554.....

เลขทะเบียน.....242940.....

เลขเรียกหนังสือ.....

ขณะที่การศึกษาของ Echanove (2005 : 15-30) ให้ชี้ให้เห็นถึงการควบคุมในห่วงโซ่การค้าสินค้าเกษตรระดับโลกที่เกิดขึ้นในกรณีการค้ามะม่วงของเม็กซิโก เมื่อรัฐบาลได้นำนโยบายเศรษฐกิจตามแนวเสรีนิยมใหม่มาใช้ในภาคเกษตร และมีการดำเนินการตามแนวการค้าเสรี ในห่วงโซ่การค้ามะม่วงระหว่างประเทศ รัฐมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมะม่วงเพื่อส่งออกไปยังอเมริกา ขณะที่บริษัทส่งออกเป็นผู้รับซื้อมะม่วง และเป็นผู้ออกกฎเกณฑ์ควบคุมคุณภาพมะม่วงทั้งในขั้นของการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยวและกำหนดขั้นตอนการซื้อขายมะม่วงกับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มความยุ่งยากและต้นทุนในการเพาะปลูกมากขึ้น

การควบคุมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์มิใช่การปกครองควบคุมจากรัฐเท่านั้น แต่เป็นการปกครองที่มาจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้กระทำการต่างๆ ในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารงานศึกษาของ Marsden (1997 : 169-191) ชี้ให้เห็นว่ามีแนวคิดสำคัญสามประการในการศึกษาพื้นที่ทางการเกษตร ในระบบเครือข่ายอาหาร คือ แนวคิดว่าด้วยคุณภาพ กฎระเบียบ และการบริโภค Marsden ชี้ให้เห็นว่ามีการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการส่งออกผลไม้ของประเทศบราซิล ไปสู่ผู้บริโภคในประเทศในซีกโลกเหนือ การผลิตผลไม้ส่งออกของบราซิลเกิดขึ้นจากการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การกำหนดประสิทธิภาพการผลิตมีรากฐานและถูกกำกับโดยเงื่อนไขของ “การสร้างและควบคุมคุณภาพ” ในการผลิตผลไม้ตั้งแต่การปลูก ไปจนถึงการบริโภค โดยผู้ปฏิบัติการ (Actor) เช่น บริษัทผู้ส่งออก องค์กรรัฐภายในประเทศ รวมถึงองค์กรภายนอกประเทศ อาทิ องค์กรอาหารและยาประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบการผลิตผลไม้อีกด้วย

ในการพยายามรักษาสภาพผลิตภัณฑ์อาหารคุณภาพ นอกจากจะต้องมีการออกกฎระเบียบดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังต้องทำการควบคุมแรงงานและเงื่อนไขทางด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากอาหารคุณภาพขึ้นอยู่กับสร้างเงื่อนไขทางคุณภาพ การดำเนินงาน ความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงและความรับผิดชอบในส่วนต่างๆ ของเครือข่ายอาหาร สิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างและรักษาเครือข่ายการผลิตผลไม้ส่งออกเอาไว้ ระบบการควบคุมคุณภาพ การผลิต การเก็บเกี่ยว และการบรรจุหีบห่อ จึงถูกคิดค้นขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ กัน เพื่อตอบสนองประเทศผู้นำเข้าที่ผู้บริโภคต้องการสินค้าคุณภาพและสินค้าในรูปแบบ (Design) ที่แตกต่างกัน ทำให้บริษัทผู้ผลิตและผู้ส่งออกต้องรับผิดชอบต่อคุณภาพสินค้าให้ได้ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงมือผู้บริโภคให้ได้ Marsden เรียกการควบคุมนี้ว่า การควบคุมเวลา-คุณภาพและการตรวจตราคุณภาพ (Quality Surveillance) โดยที่การสร้างและควบคุมคุณภาพเป็นการสร้างอำนาจให้บริษัทมีอำนาจเหนือเกษตรกรรายย่อยและแรงงานผู้ผลิตสินค้า การสร้างสินค้าคุณภาพจึงเป็นการปกครองอำนาจเหนือเกษตรกรและแรงงานผู้ผลิตสินค้าและเป็นประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเครือข่ายอาหาร

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจึงมีความซับซ้อนมากกว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่แฝงไปด้วยอำนาจของการจัดการกับความคิดและร่างกายของเกษตรกรให้กระตือรือร้นที่จะผลิตวัตถุดิบให้บริษัท โดยที่บริษัทไม่ต้องส่งเจ้าหน้าที่มากำกับควบคุมถึงไร่นา เป็นอำนาจกำกับควบคุมจากระยะไกล (Govern at Distance) ที่เน้นการชี้นำการปฏิบัติ (conduct of conduct) หรือการสร้างแนวทางในการคิดและการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและคาดคำนวณได้ให้กับผู้ที่เป็นเป้าหมายของอำนาจ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวจึงมีลักษณะเชิงครอบงำที่ซับซ้อน ไม่ใช่แค่การครอบงำธรรมดาอย่างตรงไปตรงมา เพราะมีมิติต่างๆ ซับซ้อนกันอยู่ โดยอำนาจถูกนิยามผ่านความสัมพันธ์หลายชั้น ที่ซ้อนกันอยู่ในจิตใจและร่างกาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552 : 131)

มิเชล ฟูโก เรียกอำนาจที่ทำให้อัตบุคคลปกครองและจัดการควบคุมตนเองว่า การปกครองชีวญาณ แนวคิดการปกครองชีวญาณ เกิดขึ้นจากการที่ ฟูโกพยายามที่จะเชื่อมโยงการมองอำนาจกับปฏิบัติการและเทคนิควิธีของอำนาจในกระบวนการสร้างองค์ประฐานและอัตบุคคล อันหมายถึงการสร้างตัวตนแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมา เช่น การสร้างลักษณะของคนงานในอุตสาหกรรมว่าต้องทำงานหนัก มีระเบียบวินัยในการทำงานจึงจะได้ค่าตอบแทนสูง คนงานจึงรับเอาความคิดชุดนี้มาควบคุมตนเองในการทำงาน อย่างไรก็ดี ฟูโกมองว่า อำนาจไม่ได้อยู่ที่สถาบันการปกครองหรือรัฐบาล แต่ขึ้นอยู่กับสภาวะจิตใจ หรือ ชีวญาณ (Mentality) ที่อยู่ในใจของตัวเอง ซึ่งผสมผสานขึ้นมาจากสถาบัน วิธีการดำเนินการ การวิเคราะห์ การทบทวน การคิดคำนวณ และกลยุทธ์ ที่ปล่อยให้รูปแบบของอำนาจที่ซับซ้อนปฏิบัติการได้ โดยเกี่ยวข้องกับการนิยามความหมายหรือการสร้างวาทกรรมขึ้นมา การปฏิบัติการเช่นนี้ช่วยให้ระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ทำงานได้โดยไม่ต้องใช้อำนาจอริปไตย ขณะที่ตัวเราก็อบรมรับการนิยามความหมายแล้วนำมาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ โดยเข้าใจว่าเราทำไปโดยมีอิสระและเสรีภาพ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552 : 146-148)

ภายใต้แรงกดดันของโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ให้รัฐลดบทบาทในการควบคุม แต่รัฐได้ใช้เทคนิควิธีในการควบคุมที่ลุ่มลึกเพื่อรักษาอำนาจในการปกครองไว้ งานของ Cheshire and Lawrence (2005: 35-49) ชี้ให้เห็นการปรับการปกครองของรัฐอันเนื่องมาจากกระแสเสรีนิยมใหม่และโลกาภิวัตน์ แม้ว่าตามหลักการอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ รัฐต้องลดบทบาทและอำนาจในการจัดการสาธารณะลง โดยเฉพาะการอุดหนุนและแทรกแซงภาคเกษตร รวมทั้งลดกฎระเบียบในการปกป้องตลาดในประเทศลง แต่งานศึกษาของ Cheshire และ Lawrence ที่พิจารณาว่า “อำนาจเป็นผลของการกระทำของผู้ปฏิบัติการทางสังคม” แสดงให้เห็นว่าเมื่อมองรัฐในลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือของการปฏิบัติการของผู้กระทำการในแต่ละกลุ่มและแต่ละระดับที่เชื่อมโยงกัน จะเห็นว่ารัฐมีการปรับตัวเองลงไปสู่การจัดการหรือปกครองอำนาจในระดับท้องถิ่นมากขึ้น ผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้กระทำการต่างๆ ในท้องถิ่นทั้งภาคเอกชน เจ้าหน้าที่รัฐ องค์กร

พัฒนาเอกชนและภาคประชาชน จนเกิดองค์กรเชิงสถาบันต่างๆ ขึ้นในท้องถิ่น และรัฐได้มีการปรับการควบคุมอำนาจไปสู่การปกครองชีวญาณที่ไม่เน้นอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการ แต่มีการปกครองในลักษณะใหม่ๆ ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นผ่านเครือข่ายความร่วมมือนี้

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การควบคุมอำนาจเหนือเกษตรกรในการผลิตวัตถุดิบสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารนั้นมีความซับซ้อนเป็นอันมาก แนวคิดหลักที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดนี้คือ แนวคิดการจัดการแรงงานแบบยัดเยียด ซึ่งนักวิชาการแนวมาร์กซิสต์มักจะใช้ในการอธิบายผ่านการศึกษาระบบเกษตรพันธสัญญาในฐานะที่เป็นกลไกในการควบคุมแรงงานของเกษตรกรให้ทำการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเกษตร อย่างไรก็ตาม การอธิบาย “อำนาจ” ตามแนวคิดนี้ยังยึดติดอยู่กับมุมมองที่ว่าทุนนิยมทำการควบคุมปัจจัยการผลิตและตลาดจึงทำให้เกษตรกรตกอยู่ภายใต้การควบคุม หรืออาจจะเรียกว่ายึดติดอยู่กับการควบคุมตรรกะทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่นงานของ Raynolds Little และ Watt และ Echanove งานศึกษาของ Marsden ได้แสดงให้เห็นถึงการควบคุมอำนาจในระดับของยุทธวิธีหรือการปฏิบัติการ โดยได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของมิเชล ฟูกูโกในเรื่องเกี่ยวกับ “วินัยและการตรวจตรา” มาช่วยอธิบายให้เห็นว่าการสร้างสินค้าคุณภาพเป็นการปกครองอำนาจเหนือเกษตรกรและแรงงานผู้ผลิตสินค้าและเป็นประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในความสัมพันธ์ของเครือข่ายอาหาร ขณะที่อานันท์เสนอว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ใช่แค่การครอบงำโดยตรงไปตรงมา แต่มีมิติต่างๆ ที่ซับซ้อนกันอยู่ โดยอำนาจถูกนิยามผ่านความสัมพันธ์หลายชั้น ที่ซ้อนกันอยู่ในจิตใจและร่างกาย การปฏิบัติการของอำนาจเกี่ยวข้องกับการนิยามความหมายหรือการสร้างวาทกรรมขึ้นมา การปฏิบัติการเช่นนี้ช่วยให้ระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ควบคุมอำนาจได้โดยที่ผู้ถูกควบคุมก็ยอมรับการนิยามความหมายแล้วนำมาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ โดยเข้าใจว่าเราทำไปโดยมีอิสระและเสรีภาพ

1.3.3 การขัดกันของความหมายในการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้ ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับการพิจารณาการขัดกัน (contradiction) ของความหมายในการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารของผู้คนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเกษตรกร โดยพิจารณาว่ามนุษย์ต่างให้ความหมายกับสิ่งที่ตนเองกระทำไปในทิศทางต่างๆ แม้ว่าการกระทำนั้นจะถูกจัดการและควบคุมโดยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ทั้งนี้เพื่อจะช่วยให้เข้าใจว่า ในความสัมพันธ์ต่างๆ ของผู้คนในสังคมล้วนเต็มไปด้วยการให้ความหมายที่อาจเหมือนและแตกต่างกัน ผู้ศึกษามองว่าการทำความเข้าใจการขัดกันของความหมายดังกล่าวจะนำไปสู่การทำความเข้าใจในการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายใต้เครือข่ายของอำนาจอันซับซ้อน

งานศึกษาสังคมการเกษตรในแนวมาร์กซิสต์ส่วนใหญ่มักจะมองความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างเกษตรกรกับนายทุนในลักษณะของการเอารัดเอาเปรียบและการถูกขูดรีด โดยมองว่า

เกษตรกรตกเป็นผู้ถูกระทำ อาทิ งานศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรพันธสัญญาในประเทศกำลังพัฒนา ของ Little และ Watts (Little and Watts(eds.), 1994) และประเทือง นรินทรางกูล ณ อยุธยา (2537) เป็นต้น และมักจะมีข้อสรุปที่ยึดกับแนวทางทฤษฎีแบบมาร์กซิสที่มองว่าเมื่อสังคมการเกษตรเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มรูปแบบ ชาวนาจะกลายเป็นแรงงานรับจ้างในที่สุด ด้วยมุมมองเช่นนี้ทำให้นักวิชาการสายมาร์กซิสส่วนหนึ่งให้ความหมายว่าความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างเกษตรกรกับบริษัทธุรกิจการเกษตรเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการจัดการแรงงานแบบยึดหยุ่น ที่เกษตรกรตกเป็นแรงงานในการควบคุมของบริษัท หากมองตามมุมมองนี้ จะเห็นว่าเกษตรกรที่ทำการผลิตวัตถุดิบให้บริษัทได้กลายเป็นแรงงานนอกระบบ ภายใต้ระบบการผลิตและจ้างงานแบบยึดหยุ่นที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก ขณะที่รัฐและบริษัทได้สร้างวาทกรรมให้เกษตรกรเป็นหุ้นส่วนทางการผลิตที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศ อย่างไรก็ตามการมองเกษตรกรด้วยมุมมองแบบใดแบบหนึ่งต่างก็กลายเป็นการเมืองของความหมายที่กักขังอัตลักษณ์ของเกษตรกรให้ตกเป็นตัวตนที่ด้อยอำนาจและเป็นเป้าหมายของการจัดการควบคุมจากผู้มีอำนาจทางสังคมกลุ่มต่างๆ โดยไม่สนใจว่าเกษตรกรให้ความหมายกับตัวตนของพวกเขาอย่างไร ในความสัมพันธ์ของการผลิตแบบนี้

เมื่อพิจารณาความหมายของการเกษตรพันธสัญญาที่ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมการช่วยเหลือชาวนาของบริษัทธุรกิจการเกษตร พบว่าเกิดความลักลั่นขัดแย้งในความหมายของการจัดการความสัมพันธ์ในสัญญาระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ งานศึกษาของ Clapp (1994 : 78-94) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีการขัดกันของความหมายในความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและบริษัทธุรกิจการเกษตรในการละเมิดข้อตกลงในเกษตรพันธสัญญา แต่การขัดกันของความหมายนี้ก็กลับช่วยทำให้บริษัทรักษาพันธสัญญาไว้ได้ Clapp พบว่าบริษัทธุรกิจการเกษตรได้ควบคุมชาวนาในหลายลักษณะทั้งใช้กฎหมายในการทำสัญญาและใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมในการควบคุมและการสร้างภาพว่าช่วยเหลือชุมชนชาวนา แต่ชาวนาก็มีการละเมิดสัญญาด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีที่ได้จากสัญญาไปในการปลูกพืชเพื่อยังชีพ และยักยอกผลผลิตบ้างเล็กน้อย โดยที่ชาวนาตีความว่าตนเองสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้อย่างชอบธรรม ขณะที่บริษัทก็รู้ว่าชาวนาแอบยักยอกปัจจัยการผลิตและผลผลิตเล็กน้อยแต่ก็ยินยอมอย่างไม่เป็นทางการให้ชาวนาทำได้ ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้สามารถรักษาสัญญาไว้ได้ นั่นคือ เกิดความลักลั่นขัดแย้งของความหมายในการรักษาสัญญา ทั้งนี้เพราะแทนที่การรักษาสัญญาแบบเด็ดขาดจะทำให้สามารถรักษาระบบพันธสัญญาไว้ได้ แต่กลับกลายเป็นว่าการปล่อยให้มีการละเมิดสัญญาน้อยๆได้ช่วยให้ระบบพันธสัญญายังคงดำเนินต่อไป Clapp มองว่าอำนาจครอบงำที่ชอบธรรมของบริษัทหรือพันธสัญญาในการควบคุมชาวนาถูกรักษาไว้ผ่านความเข้าใจที่ไม่เป็นทางการว่า ผู้ปลูกสามารถจะใช้ปัจจัยการผลิตและผลผลิตไปเพื่อประโยชน์ตัวเองได้

เมื่อรัฐใช้โครงการพัฒนาเข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทและการเกษตร แทนที่ผู้คนในชนบทจะรับความหมายในการพัฒนาของรัฐ ไปในทิศทางเดียวกัน แต่กลับพบว่า การส่งเสริมการพัฒนาไปสู่ชนบทของรัฐ ทำให้ผู้คนในชนบทแต่ละกลุ่มให้ความหมายต่อการพัฒนานั้นแตกต่างกันไป งานศึกษาของ Delcore (2000) ชี้ให้เห็นถึงการสร้างความหมายต่อการพัฒนาของคนชนบทภาคเหนือของประเทศไทย ผ่านการผสมผสานความทรงจำ หรือประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของพวกเขาเกี่ยวกับความคิดหรือสถานการณ์สมัยใหม่ Delcore ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มต่างๆ มีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือความทรงจำที่แตกต่างกัน ได้สร้างความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาของรัฐที่แตกต่างกัน รัฐได้นำความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาเข้าสู่พื้นที่ชนบทของจังหวัดน่าน ตั้งแต่ราวทศวรรษที่ 1970-80 สถานการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ชาวบ้านสร้างความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาที่แตกต่างกันขึ้นอย่างน้อยสามกลุ่ม โดยการสร้างความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาดังกล่าวนั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือความทรงจำของแต่ละกลุ่ม

กลุ่มแรกคือกลุ่มชนชั้นนำ ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาขยายเศรษฐกิจแบบตลาดในพื้นที่ชนบท โดยบางคนกลายเป็นนายทุนเงินกู้ หรือคนกลางรับซื้อพืชผลจากชาวบ้าน กลุ่มนี้ให้ความหมายของการพัฒนาตามแบบของรัฐและทุน กลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้นำตามประเพณี ผู้ได้ประโยชน์จากกลไกทางสังคมแบบเดิม เช่น ระบบอุปถัมภ์ และระบบการแลกเปลี่ยนแรงงาน การดำเนินโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งเสริมให้ชาวนายากจนปลูกพืชเพื่อการค้าหรือการออกไปขายแรงงานในเมือง ในกรุงเทพฯ หรือต่างประเทศของชาวนายากจน ทำให้พวกเขามีรายได้เงินสดและไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้นำตามประเพณีอีกต่อไป และทำให้ผู้นำตามประเพณีเสียประโยชน์ ดังนั้นกลุ่มผู้นำกำลังส่วนหนึ่งกลายbecome นักพัฒนาในองค์กรพัฒนาเอกชน จึงให้ความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างจากของรัฐ และมองว่าในอดีตมีวัฒนธรรมชุมชนที่ดีงามเต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และกลุ่มที่สามคือชาวบ้านที่ยากจนซึ่งพิจารณาว่ารัฐและการพัฒนานั้นให้ประโยชน์ รัฐและทุนนิยมได้เข้ามาทำให้พวกเขามีรายได้เงินสดจากการปลูกพืชเชิงพาณิชย์และการไปทำงานภายนอกชุมชนและไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้นำตามประเพณีอีกต่อไป คนกลุ่มนี้มีความทรงจำที่ไม่ดีกับอดีต และเห็นว่าอดีตเต็มไปด้วยความยากลำบาก และมองปัจจุบันว่าเป็นความเจริญ

นั่นคือ กลุ่มคนที่แตกต่างกันในชนบทต่างก็สร้างความหมายของการพัฒนาที่สอดคล้องกับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรือความทรงจำเกี่ยวกับอดีตของพวกเขาแต่ละกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การศึกษาของ Delcore ชี้ให้เห็นว่าด้วยว่า การให้ความหมายต่อเรื่องนั้นอาจจะไม่คงที่ตายตัว แต่อาจเปลี่ยนไปตามบริบทที่เฉพาะเจาะจงและตามเงื่อนไขทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันด้วย เช่น ชาวนายากจนที่ได้ประโยชน์จากการปลูกพืชพาณิชย์ แต่เมื่อประสบปัญหาขาดทุนจนเป็นหนี้สิน ก็อาจให้ความหมายต่ออดีตในยุคบ้านป่านั้นเป็นการดำรงชีวิตที่พอเพียง เป็นต้น การให้ความหมายที่

ต่างกันของกลุ่มคนเหล่านี้ทำให้พวกเขาปรับความสัมพันธ์ของตนเองเข้ากับบริบทและเงื่อนไขของการพัฒนาแตกต่างกันไป เช่น กลุ่มชาวนารวยเข้าไปอยู่ในกระแสการพัฒนาอย่างเต็มที่ กลุ่มผู้นำตามประเพณีปรับตัวไปอยู่ในกระแสตรงข้ามกับการพัฒนา ส่วนชาวนายากจนก็ปรับตัวไปตามแรงกระทำที่พวกเขาคิดว่าจะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีพของเขาที่สุด

ความลึกลับของความหมายในความสัมพันธ์กับการปลูกพืชเศรษฐกิจยังเกิดขึ้นได้กับการตัดสินใจทำการเพาะปลูกของเกษตรกร งานของยศ สันตสมบัติ (2546) ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรในที่ราบทางภาคเหนือของประเทศไทยต้องดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความหมายที่ขัดแย้งในตัวเองกับการที่ต้องปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ทั้งเพราะพวกเขาต้องการรายได้เงินสดมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่ในอีกด้านหนึ่งการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ก็มีต้นทุนในการผลิตสูงและราคาก็อาจจะตกต่ำได้ทุกเมื่อ และอาจทำให้เกิดหนี้สินได้ แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังคงปลูกพืชเชิงพาณิชย์ต่อไป ขณะที่เกษตรกรบางรายก็ปรับการผลิตของตนเองให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นด้วยการเพาะปลูกข้าวเพื่อยังชีพและทำการปลูกพืชเชิงพาณิชย์เพื่อขายต่อไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรดำรงชีวิตท่ามกลางความหมายของการผลิตที่ขัดแย้งในตนเอง แต่พวกเขาก็สามารถต่อรองความหมายกับตนเอง จนไปสู่การสร้างยุทธวิธีที่ยืดหยุ่นในการผลิตเพื่อให้ความพวกเขามีความมั่นคงในการดำรงชีพ

ภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ ที่มีการสร้างความหมายเกี่ยวกับการผลิตในมิติใหม่ๆ เช่น มิติของการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยต่อสุขภาพ การมีจริยธรรมทางการผลิต หรือการกำหนดมาตรฐานตามที่ตลาดและผู้บริโภคต้องการ เป็นต้น แทนที่การสร้าง ความหมายใหม่เหล่านี้จะทำให้ชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น กลับกลายเป็นว่าความหมายเหล่านี้ได้เข้ามาควบคุมและจัดการความสัมพันธ์ในการผลิตสินค้าทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเข้ามาควบคุมชีวิตเกษตรกรมากขึ้นนั่นเอง งานของ Thanet Sriwichailamphan (2007) ชี้ให้เห็นว่าข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยด้านอาหารที่มาจากระดับโลก ทำให้รัฐต้องสร้างมาตรฐานในการผลิตสินค้าเกษตรและสร้างองค์กรเครือข่ายที่ทำหน้าที่ตรวจสอบให้เกษตรกรผลิตตามมาตรฐานนี้ อย่างเข้มงวด ส่งผลให้เกษตรกรต้องใช้แรงงานเข้มข้นและมีระเบียบขั้นตอนในการผลิตยุ่งยากมากขึ้น ขณะที่ Marsden (1997 : 169-191) ชี้ให้เห็นว่าการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสินค้าเกษตรจากบริษัทและผู้บริโภคในต่างประเทศ และทำให้มีการควบคุมคุณภาพตั้งแต่ขั้นผลิตไปจนถึงขั้นการส่งถึงผู้บริโภค ทำให้เกษตรกรมีความยากลำบากในการผลิตมากขึ้น การควบคุมคุณภาพกลายเป็นการสร้างอำนาจให้บริษัทที่มีอำนาจเหนือเกษตรกรรายย่อยและแรงงานผู้ผลิตสินค้า

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้เห็นว่าในความหมายของการทำการเกษตรทั้งการเกษตรแบบพันธสัญญา การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ทั้งที่เกิดจากการส่งเสริมของรัฐและบริษัทเอกชน หรือแม้แต่การตัดสินใจเลือกการผลิตของเกษตรกรเอง ล้วนแล้วแต่เต็มไปด้วยการให้

ความหมายของผู้คนต่างๆที่เกี่ยวข้อง จนทำให้เกิดความลึกลับขัดแย้งของความหมายที่ผู้คนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ดังกล่าวสร้างหรือนิยามความหมายขึ้นมา การพิจารณาเช่นนี้จะทำให้เราเข้าใจได้ว่าผู้กระทำการทางสังคมต่างๆได้ประกอบสร้างความหมายของการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรขึ้นมาซึ่งอาจจะมีทั้งความหมายที่สอดคล้องกันและความหมายที่ขัดแย้งกัน การสร้างความหมายของผู้กระทำการทางสังคมที่แตกต่างกันนี้จะนำไปสู่การต่อรองความหมายและการปฏิบัติการต่างๆหลากหลายลักษณะภายในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่ระบบเกษตร-อาหาร

1.3.4 กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่ต่อรองของเกษตรกรที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในสังคม โดยสนใจว่าเมื่อเกษตรกรและสังคมการเกษตรถูกดึงเข้าไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ทางการผลิต เช่น การทำการเกษตรเพื่อการค้า การผลิตวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เกษตรกรในฐานะผู้ปฏิบัติการทางสังคม (Social Actor) จะสร้างกลยุทธ์การต่อรองกับการจัดการควบคุมทางการเกษตรแบบสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง งานศึกษาที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

เมื่อรัฐได้ส่งเสริม โครงการพัฒนาต่างๆเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทและปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตร ชาวนาได้ให้ความหมายต่อโครงการพัฒนาต่างๆ นั้นแตกต่างกันไป งานศุภชัย เจริญวงศ์ (2544) ชี้ให้เห็นว่าการที่รัฐกำหนดความหมายของการพัฒนาเพื่อการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและการมีส่วนร่วมของประชาชนในช่วงหลังปี 2525 ทำให้รัฐมีโครงการพัฒนาต่างๆเข้าสู่ชนบท เช่น โครงการสร้างสาธารณูปโภค โครงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อขยายอำนาจรัฐเข้าสู่ชุมชนชนบท และดึงชาวบ้านเข้ามาอยู่ใต้วาทกรรมการพัฒนาของรัฐ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในชนบทได้ต่อรองกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐโดยการปรับความหมายของรัฐมาใช้อ้างเพื่อสร้างอำนาจในหลายรูปแบบ ชาวบ้านบางคนปรับโครงการมาสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐและทุน เช่น การใช้เหตุผลเพื่อการพัฒนาบังคับให้ชาวนารวยบริจาคที่ดินเพื่อการสร้างถนน การใช้ถนนเป็นทางเลือกในการเข้าถึงตลาดที่มากขึ้นมาต่อรองราคาสินค้ากับพ่อค้าคนกลาง หรือชาวบ้านบางรายเข้าร่วมโครงการเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น การมองแบบนี้ทำให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทเป็นวาทกรรมการพัฒนาของรัฐและในขณะเดียวกันก็กลายเป็นพื้นที่ทางสังคม-การเมืองที่เปิดให้ชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับรัฐได้ต่อรองความหมายกันอย่างหลากหลาย

เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นกับชาวนา ทำให้ชาวนาต้องเปลี่ยนไปปลูกข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น ทำให้ชุมชนชนบทต้องสูญเสียการควบคุมและจัดการทรัพยากรของตนเอง แต่ชุมชนได้สร้างความเป็นชุมชนขึ้นใหม่ผ่านพิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ งาน

ของอริยา เสวตมร (2542) ซึ่งให้เห็นว่า ในสถานการณ์ที่ชุมชนประสบปัญหาจากการพัฒนาและการเข้ามาของทุนนิยม ผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่ประสบปัญหามีการรวมตัวกันแก้ปัญหา และมีการสร้างเครือข่ายกับภายนอกชุมชนผ่านกระบวนการฝ่าป่าข้าว ซึ่งกระบวนการนี้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมให้ชาวบ้านแสดงออกถึงความเป็นตัวตนและการสร้างคุณค่าใหม่ร่วมกัน งานของอริยา สอดคล้องกับงานของ Hayami (1998 : 558-579) ที่แสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่มีการปรับตัวรับประเพณีจากผู้คนต่างกลุ่มเพื่อนำมาใช้ในการต่อรองและนิยามความหมายในความสัมพันธ์เหนือพื้นที่กายภาพ Hayami ชี้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงได้พยายามสร้างความหมายใหม่เหนือพื้นที่ป่าโดยผ่าน พิธีกรรม (Ritual) บวชป่า เพื่อชี้ให้เห็นว่าตนก็สามารถใช้และอนุรักษ์ป่าได้ในขณะเดียวกัน จะเห็นว่าในที่นี้พิธีกรรมถูกนำมาใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการ เพื่อให้ได้มาซึ่ง สิทธิ และอำนาจ ในการเข้าถึงป่าเพื่อการดำรงชีพ การผสมผสานพิธีการบวชป่าขึ้นมาให้ใหม่โดยการหยิบยืมจารีตของคนในท้องถิ่นที่เป็นชาวพุทธมาใช้

เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่รัฐใช้กฎหมายและความรู้สมัยใหม่มาจัดการพื้นที่ป่า จนทำให้ชาวนาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าถูกกดดันและจำกัดการเข้าถึงป่าเพื่อการดำรงชีพ ได้เกิดการเคลื่อนไหวของชาวนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทางภาคเหนือของประเทศไทยในการรวมตัวกันผลักดันให้รัฐยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการทำมาหากิจในพื้นที่ป่า การสร้างความหมายเรื่องสิทธิชุมชนได้กลายเป็นพื้นที่ของการเคลื่อนไหวด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนได้กลายเป็นการเมืองของความหมายและการปฏิบัติการต่างๆ ในท้องถิ่นที่แสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการผลิต ในฐานะที่เป็นปฏิริยาตอบโต้และต่อรองกับพลังอำนาจต่างๆ ในสังคม ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนที่พยายามสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ในการเข้าถึงทรัพยากรทั้งนี้เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมหรือเวทีให้กลุ่มชนต่างๆ ที่อยู่ชายขอบของสังคมได้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ด้วยกระบวนการแสดงความเป็นตัวตน พร้อมทั้งกระบวนการสร้างและนิยามความหมายของสิทธิประเภทใหม่ๆ โดยผ่านทางวาทกรรมหรือการโต้เถียงเชิงอุดมการณ์และศีลธรรมในสังคม (Abramson, 2000 : 1-30)

เมื่อวาทกรรมการพัฒนาของรัฐและทุนที่มีลักษณะข้ามชาติมากขึ้น มีการส่งเสริมการทำเกษตรสมัยใหม่ของบริษัทข้ามชาติ และเกิดปัญหาความขัดแย้งในประเด็นใหม่ๆ เช่น ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่ายเข้าสู่กระบวนการช่วงต่อผู้ ต่อรองเพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถเข้าถึงทรัพยากรสำหรับการผลิตเพื่อการยังชีพได้ Nygren (2000 : 11-34) เสนอว่าการจะทำความเข้าใจปัญหาเหล่านี้ต้องพิจารณาการเมืองของความแตกต่างของกลุ่มผู้กระทำการในสังคม กล่าวคือ กลุ่มผู้ทำการหลายๆ กลุ่มที่เข้ามาช่วงชิง หรือ ต่อรอง กันในพื้นที่ (Space) ของ

ความสัมพันธ์นั้นๆ ที่มีระดับของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยต้องพิจารณาว่ามีใครเข้าร่วมเวทีของการต่อสู้กันบ้าง การมองแบบนี้จะทำให้มองเห็นปฏิบัติการของผู้กระทำทางสังคม กลุ่มต่างๆ ที่พยายามสร้างความหมาย อัตลักษณ์และตัวตนบนฐานของสิ่งสร้างทางวัฒนธรรมบนระดับของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน เช่น ชาติพันธุ์ เพศ อายุ ชนชั้น เป็นต้น

การวิเคราะห์แบบ Nygren ช่วยให้เห็นความแตกต่างของผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ ที่ต่อสู้ต่อรอง ในบริบททางสังคมที่สลับซับซ้อน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ว่าพื้นที่ของการต่อรองจะเปิดขึ้นได้อย่างไรได้ถูกอธิบายในงานของ Lund (2002 : 11-43) ที่ชี้ให้เห็นว่า ในสถานการณ์ที่เกิดการขัดแย้งกันทำให้เกิดการเปิดพื้นที่ให้คนมาต่อรองกันและทำให้เกิดการช่วงชิงการให้ความหมายในเรื่องต่างๆ แต่ละสถานการณ์ก็มีประเด็นในการต่อรองแตกต่างกันไป เช่น อาจใช้การสร้าง ความหมายในประเด็นศีลธรรม การเป็นคนยากจนในการต่อรอง อย่างไรก็ตาม ในการต่อรองอาจจะมี การเลื่อนไหลของความหมายและอาจไม่มีข้อยุติที่ตายตัว ต้องพลิกแพลงไปตามสถานการณ์ การ ต่อรองในแต่ละเรื่องในแต่ละสถานการณ์ก็อาจนำไปสู่การเกิดกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ในเงื่อนไขที่โลกปัจจุบันเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน พิจารณาเรื่องพื้นที่ (Space) ต้องพิจารณาใน ฐานะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เปิดโอกาสให้มีการต่อสู้ช่วงชิงการนิยามความหมาย ตัวคน บนความแตกต่างหลากหลายของความเป็นเพศวิถี อัตลักษณ์ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnicity) หรือ เรียกว่าเป็นพื้นที่ของการเมืองของความแตกต่าง การมองพื้นที่แบบนี้เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ ให้ผู้ปฏิบัติการทางสังคมกลุ่มต่างๆ สามารถปฏิบัติการได้อย่างหลากหลายเพื่อปรับเปลี่ยน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม (Gupta and Ferguson, 1999 : 32-51)

นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร ความรู้และผู้คนไปสู่ ท้องถิ่นต่างๆ ก็อาจเป็นพื้นที่ของการเคลื่อนไหวของผู้ปฏิบัติการทางสังคมได้ การศึกษาของ Friedman (1990 : 311-328) ได้ชี้ให้เห็นว่าผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในประเทศกำลัง พัฒนาที่ได้ทำให้เกิดความเป็นท้องถิ่นนิยมเพิ่มมากขึ้น ในกรณีชาวฮอนดูรัสในญี่ปุ่นและชาวฮาวาย ได้ อาศัยกระแสโลกาภิวัตน์ที่มากับการท่องเที่ยวในการต่อรองให้สามารถผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของตน ขึ้นมาใหม่ ทั้งชาวฮาวายยังได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เป็นกระแสสากลในการเรียกร้องให้ สหรัฐอเมริกาเลิกครอบงำชาวฮาวาย หรือกรณีชาวนาในคอซตาริกา ที่ใช้กระแสสิ่งแวดล้อมนิยมใน ระดับโลกในการเจรจาต่อรองกับรัฐเพื่อให้มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่า (Nygren, 2000 : 11-34)

ในความสัมพันธ์ที่เกษตรกรต้องทำการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรเพื่อส่งให้ อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารหรือบริษัทธุรกิจการเกษตรภายใต้การปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทและ การเกษตรที่เกิดขึ้นทั่วโลก ดูเหมือนว่าเกษตรกรจะถูกควบคุมทั้งจากรัฐและบริษัทธุรกิจการเกษตร มากขึ้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่กลับพบว่าเกษตรกรได้สร้างความหมายของการต่อรองอย่าง หลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่แต่ละประเด็นปัญหาที่ประสบ งานของ Clapp (1994 : 78-94)

ชี้ว่าการต่อรองของเกษตรกรเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันด้วย “อาวุธของผู้อ่อนแอ” ด้วยการชักชวนปัจจัยการผลิตและผลผลิตเล็กน้อย ขณะที่งานของประเทือง นรินทรางกูร ณ อยุธยา (2537) และรุ่งรัตน์ ชมาฤกษ์ (2539) ชี้ให้เห็นว่าการต่อรองเกษตรกรมีทั้งการต่อรองที่ไม่เป็นทางการด้วย “อาวุธของผู้อ่อนแอ” และการต่อรองอย่างเป็นทางการด้วยการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรขึ้นมาต่อรอง ขณะที่ Raynolds (1997: 119-132) Echanove (2005 : 15-30) และยศ สันตสมบัติ (2546) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้ปรับความหมายต่อการดำรงชีวิตในภาคเกษตรให้ยืดหยุ่นยิ่งขึ้นและสร้างกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่หลากหลายเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ ทั้งการเป็นแรงงานรับจ้าง การปลูกพืชผสมผสาน การให้เช่าพื้นที่เพาะปลูก เป็นต้น ส่วนงานของ Cheshire และ Lawrence ชี้ให้เห็นว่าเมื่อรัฐเปลี่ยนลักษณะการควบคุมอำนาจมาสู่การปกครองชีวญาณและให้ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น เกษตรกรก็ได้เข้าไปองค์กรให้ที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อต่อรองความหมายในเรื่องต่างๆ ให้รัฐช่วยเหลือเกษตรกรมากขึ้น (Cheshire and Lawrence, 2005 : 35-49)

ความสลับซับซ้อนของสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทั้งจากการควบคุมอำนาจเหนือการผลิตทางการเกษตรของรัฐบาล การขยายตัวเข้ามาของทุนนิยมข้ามชาติ การเกิดเสรีนิยมใหม่และการเชื่อมเข้ามาของกระบวนการโลกาภิวัตน์สู่ท้องถิ่น ที่พยายามผลักดันให้สังคมการเกษตรและเกษตรกรเข้าไปสู่สถานะความเป็นสมัยใหม่ทั้งในด้านการผลิตและการดำรงชีพ ส่งผลให้ความหมายในความสัมพันธ์ต่างๆ ในสังคมมีความสลับซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงโอกาสในการช่วงชิงการสร้างพื้นที่เพื่อต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารได้หลากหลายยิ่งขึ้น

1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการต่อสู้ต่อรองของคนค้อยอำนาจในสังคม ที่จะช่วยอธิบายให้เห็นการก่อตัวขึ้นของชุมชนการเกษตรที่ทำการเกษตรเชิงพาณิชย์หรือเกษตรสมัยใหม่และพัฒนาการของความสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนการเกษตรถูกดึงเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนการเกษตรผ่านช่วงเวลาต่างๆ จนถึงบริบทปัจจุบันที่บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารได้เข้ามามีบทบาทและอำนาจในการควบคุมการผลิตของเกษตรกร สำหรับการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในส่วนของการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรระหว่างบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและเกษตรกร ผู้ศึกษาได้พัฒนารอบแนวคิดในการศึกษาขึ้นมา 3 กรอบแนวคิดด้วยกันเพื่อศึกษาความซับซ้อนของการควบคุมอำนาจและการต่อรองอำนาจที่เกิดขึ้นในระบบการเกษตรสมัยใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่

แนวคิด “การควบคุมในการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร” เป็นแนวคิดที่จะช่วยทำความเข้าใจความซับซ้อนของอำนาจในการควบคุมเกษตรกรของรัฐและบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร โดยผู้ศึกษาพิจารณาว่าการควบคุมเกษตรกรของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารต้องใช้หลักการของอำนาจทั้งในเชิงการนิยามความหมายอำนาจให้เกษตรกรยอมรับผ่านการสร้างกลไกเชิงสถาบันที่น่าเชื่อถือ ได้แก่ ระบบเกษตรพันธสัญญา ซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นจากการนิยามความหมายเรื่องความมั่นคงและความร่วมมือของเกษตรกรกับบริษัท ตามหลักการของการจัดการแรงงานแบบยึดหยุ่น ในด้านหนึ่งระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกในการควบคุมแรงงานของเกษตรกรตามตรรกะทางเศรษฐกิจที่เน้นการควบคุมปัจจัยการผลิตและการตลาด (Raynolds, 1997 : Little and Watt (eds.) , 1994 และ Echanove, 2005) แต่ในอีกด้านหนึ่งเกษตรพันธสัญญาก็เป็นใช้ตรรกะความหมายของความเป็นภาคการผลิตสมัยใหม่มาสร้างการยอมรับแก่เกษตรกร

การพิจารณาการควบคุมเกษตรกรที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ยังต้องพิจารณาตรรกะทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเข้ามาประกอบด้วย ทั้งนี้เนื่องจากในการจัดการแรงงานเกษตรกรที่ทำการผลิตในไร่นานั้น บริษัทไม่สามารถเข้ามากำกับควบคุมการผลิตของเกษตรกรได้อย่างใกล้ชิด ทำให้บริษัทต้องอาศัยกลยุทธการจัดการแรงงานแบบยึดหยุ่นเข้ามาช่วย โดยใช้ตรรกะทางวัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาช่วยในการกำกับควบคุมเกษตรกร เช่น ระบบอุปถัมภ์ ความเป็นเครือญาติ หรือ ผู้นำในท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาการควบคุมอำนาจของบริษัทเหนือเกษตรกรในระดับการปฏิบัติการ ณ ไร่นาด้วย ทั้งนี้เนื่องการผลิตวัตถุดิบเพื่อป้อนสายพานการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมนั้น บริษัทต้องการวัตถุดิบในปริมาณและคุณภาพตามมาตรฐานการผลิต บริษัทจึงต้องสร้างวินัยให้เกษตรกรเอาใจใส่ดูแลการผลิตอย่างเต็มที่ การสร้างวินัยดังกล่าวกระทำผ่านการสร้างและการควบคุมมาตรฐานนั่นเอง (Marsden, 1997) การศึกษาครั้งนี้ยังพิจารณาว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ใช่แค่การครอบงำอย่างตรงไปตรงมา แต่มีมิติต่างๆ ที่ซับซ้อนอยู่ โดยอำนาจถูกนิยามผ่านความสัมพันธ์หลายชั้น ที่ซ้อนกันอยู่ในจิตใจและร่างกาย การปฏิบัติการของอำนาจที่ซับซ้อนนี้ช่วยให้ระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ควบคุมอำนาจได้โดยที่ผู้ถูกควบคุมก็ยอมรับการนิยามความหมายแล้วนำมาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ โดยเข้าใจว่าเราทำไปโดยมีอิสระและเสรีภาพ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552)

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาไม่ได้แยกการวิเคราะห์การควบคุมอำนาจของรัฐกับบริษัทแยกออกจากกัน แต่ยังพิจารณาว่าในบางกรณีทั้งรัฐและบริษัทก็ได้สร้างความร่วมมือกันในการควบคุมให้เกษตรกรยอมรับการผลิตแบบนี้ เช่น การทำโครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาเพื่อประกันรายได้ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ศึกษายังพิจารณาว่าการควบคุมอำนาจที่เกิดขึ้นส่งผลต่อเนื่องไปสู่ชีวิตทางสังคมของเกษตรกรอย่างไร ในการศึกษานี้ผู้ศึกษาจะพิจารณาเฉพาะใน

ส่วนที่มีผลต่อการก่อรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น การสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ผสมกับการจัดการทางธุรกิจ ระหว่างบริษัท นายหน้าและลูกสวน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะผู้ศึกษาเห็นว่า ผลต่อเนื่องนี้จะสะท้อนให้เห็นการเข้ามาควบคุมชีวิตของเกษตรกรในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะเป็นการเข้ามาควบคุมชีวิตทางสังคมของเกษตรกรอย่างแบบยลในระดับชีวิตประจำวัน

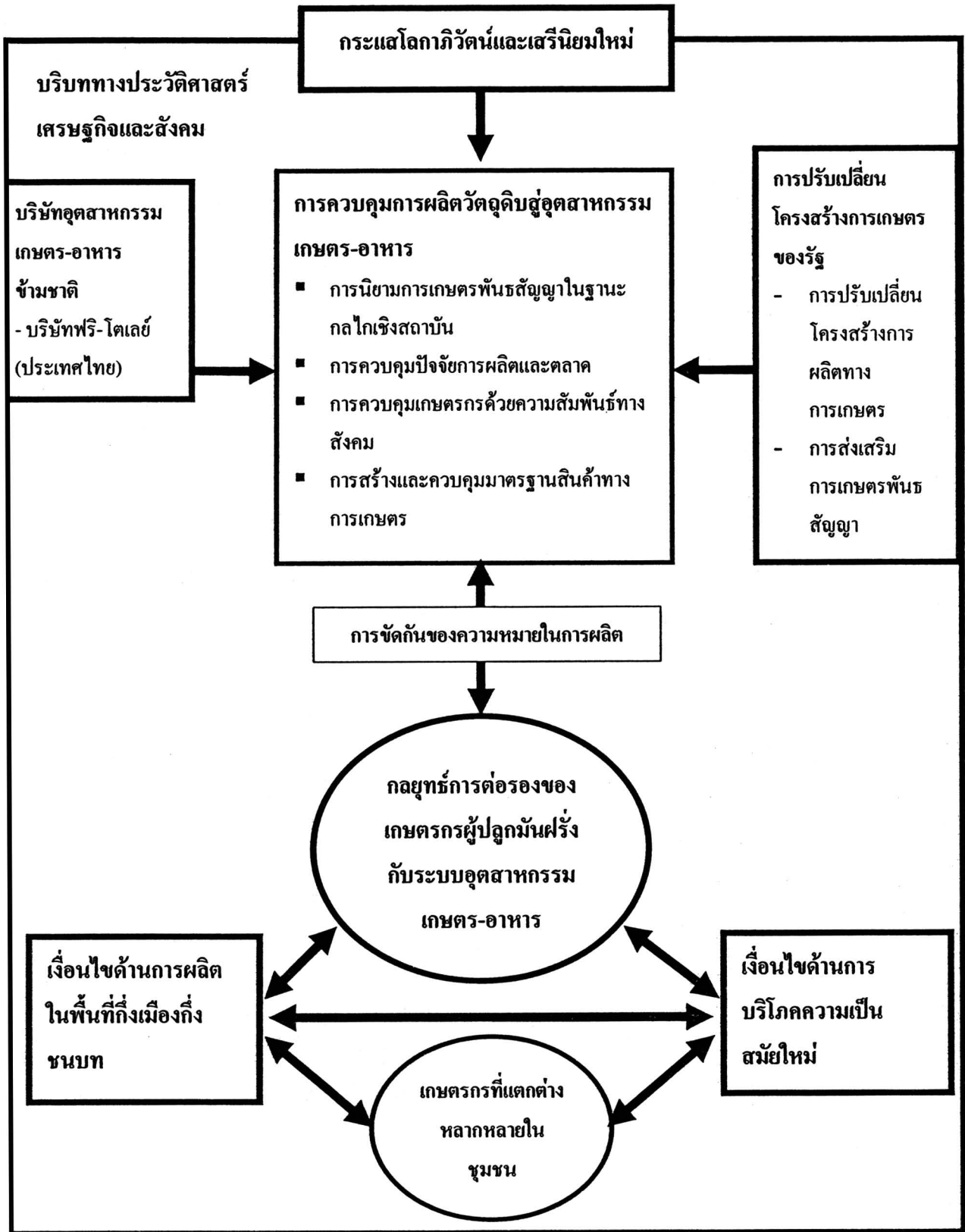
แนวคิด “การขัดกันของความหมายของการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร” แนวคิดนี้มาจากฐานคิดเรื่องอำนาจของมิเชลล์ ฟูกู ที่มองว่าอำนาจมีอยู่ในทุกพื้นที่ที่ทุกความสัมพันธ์ทางสังคมและไม่มีอำนาจที่ครอบงำโดยสมบูรณ์ จากฐานคิดดังกล่าวทำให้เห็นว่าแม้ว่าจะมีการสร้างความหมายเพื่อครอบงำ แต่ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นมาก็ยังมีความลักลั่นขัดแย้งของความหมาย(ความเป็เหตุเป็นผล)เกิดขึ้นได้เช่นกัน เกษตรกรกลุ่มต่างๆ เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่บริษัท และผู้กระทำการทางสังคมที่เกี่ยวข้องโครงการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจรหรือการผลิตมันฝรั่งส่งโรงงานอุตสาหกรรม ก็อาจจะให้ความหมายกับโครงการนี้แตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นกับปัจจัยหลายอย่างเช่น ตำแหน่งแห่งที่ของคนๆนั้นในสังคม ผลประโยชน์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง การให้คุณค่า และความทรงจำทางประวัติศาสตร์สังคม เป็นต้น การให้ความหมายที่แตกต่างกันของผู้คนต่างๆในสังคมนี้เองที่ทำให้เกิดความลักลั่นขัดแย้งของความหมายในการผลิตมันฝรั่งส่งโรงงาน การพิจารณาความขัดแย้งของความหมายจะเป็นการเปิดมุมมองให้เห็นจุดขัดแย้งของอำนาจที่ควบคุมความสัมพันธ์ในการผลิต และเปิดให้มีการให้ความหมายกับความสัมพันธ์ในการผลิตนี้ได้อย่างหลากหลาย สำหรับการพิจารณาการขัดกันของความหมายนี้ ผู้ศึกษาจะพิจารณาว่าผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายให้ความหมายกับการผลิตมันฝรั่งส่งให้โรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอย่างไร โดยพิจารณาว่าความหมายที่แต่ละฝ่ายให้มานั้นสอดคล้องกันหรือขัดแย้งกัน การขัดแย้งกันของความหมายทำให้เกิดปฏิบัติการต่อรองของผู้คนที่เกี่ยวข้องอย่างไร ในการศึกษาครั้งนี้จะให้ความสำคัญกับการต่อรองของเกษตรกรกลุ่มต่างๆ เป็นหลัก

แนวคิด “กลยุทธการต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร” แนวคิดนี้มาจากฐานคิดในการมองเกษตรกรในฐานะผู้กระทำการทางสังคม และดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี โดยที่ไม่ปฏิเสธว่ามีอำนาจควบคุมที่เหนือกว่าการกระทำกับเกษตรกร ในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาการสร้างกลยุทธการต่อรองอันหลากหลายของเกษตรกรกับการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร โดยพิจารณาทั้ง กลยุทธการต่อรองการผลิตแบบสมัยใหม่ ซึ่งจะพิจารณาการต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตแบบสมัยใหม่ อาทิ การผลิตมันฝรั่งตามมาตรฐาน ความรู้ในการเพาะปลูกแบบเกษตรอุตสาหกรรม และการคิดคำนึงถึงผลประโยชน์จากการเพาะปลูกมันฝรั่งแบบอรรถประโยชน์ นอกจากนี้ยังจะพิจารณาด้วยว่าเกษตรกรได้สร้างการต่อรองความหมายในการจัดการชีวิตให้สอดคล้องกับการผลิตแบบสมัยใหม่

ในส่วนของการจัดการเวลาในชีวิตและการต่อรองในการก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่
อย่างไร เพื่อให้สามารถปรับตัวดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับการควบคุมอำนาจอัน
ซับซ้อนและแบบพล

การศึกษากลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-
อาหารก็เพื่อชี้ให้เห็นว่าทำไมเกษตรกรจึงยังดำรงชีวิตภายใต้ระบบการเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องเผชิญ
กับความเสี่ยงในการผลิตหลายประการเช่น ภัยธรรมชาติ ราคาปัจจัยการผลิตสูง ความไม่คุ้มทุนใน
การผลิต การเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าและบริษัท เป็นต้น โดยการศึกษาในส่วนนี้จะให้ความสำคัญ
กับการสร้างกลยุทธ์ในการต่อรองของเกษตรกรกับการผลิตมันฝรั่งส่งอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร
เป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้ละเลยที่จะอธิบายถึงการให้ความหมายของเกษตรกรต่อการดำรงชีวิตในสังคมกึ่ง
เมืองกึ่งชนบทที่กำลังถูกทำให้เข้าสู่สภาวะความเป็นสมัยใหม่ ทั้งนี้ ผู้ศึกษาจะพิจารณาว่าเกษตรกร
สามารถสร้างความหมายต่อเรื่องต่างๆ เหล่านี้และนำมาใช้ในการต่อรองกับการถูกควบคุมอำนาจใน
การปลูกมันฝรั่งและการดำรงชีวิตความเป็นเกษตรกรได้อย่างไร

สำหรับวิธีการศึกษาตามแนวคิดที่อธิบายมาข้างต้น ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการศึกษาทาง
มานุษยวิทยา ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาใช้เวลากับการทำงานภาคสนาม ทั้งเพื่อที่จะทำความรู้จักคุ้นเคย
กับวิถีชีวิต โลกทัศน์ วิถีคิดของเกษตรกร และการสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูล เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น
จริงๆ ในระดับชีวิตประจำวัน ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มเกษตรกร และ
เพื่อให้การศึกษามีความลึกมากขึ้น ผู้ศึกษาจะจำแนกแยกแยะเกษตรกรตามลำดับช่วงชั้นทางสังคม
ระดับความรู้ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจ ความสัมพันธ์กับบริษัท
อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและความสัมพันธ์กับรัฐ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจเงื่อนไขในการ
ดำรงอยู่ของเกษตรกรและเข้าใจเงื่อนไขในการต่อรองของเกษตรกรแต่ละกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

1.5.1 หน่วยการวิเคราะห์และระดับการวิเคราะห์

สำหรับหน่วยในการวิเคราะห์ของการศึกษานี้ คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในลักษณะของการควบคุมที่ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารกระทำต่อเกษตรกรและการต่อรองของเกษตรกรกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพปัญหาทั้งในระดับโครงสร้างและในระดับการปฏิบัติการ ผู้ศึกษา จึงพิจารณาระดับของการวิเคราะห์เป็น 3 ระดับคือ การวิเคราะห์ระดับความหมาย โดยพิจารณาการนิยามความหมายและความเป็นเหตุเป็นผลของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในฐานะภาคการผลิตสมัยใหม่ การนิยามความหมายระบบเกษตรพันธสัญญาให้เป็นกลไกเชิงสถาบันที่น่าเชื่อถือ ขณะเดียวกันจะทำการวิเคราะห์การให้ความหมายของเกษตรกรที่ถูกควบคุมว่าเกษตรกรมีการให้ความหมายต่อการปลุกมันฝรั่งในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอย่างไร การวิเคราะห์ระดับความสัมพันธ์ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในระบบการผลิตนี้ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ในมิติของการควบคุมการผลิตที่บริษัทและเจ้าหน้าที่รัฐใช้เพื่อควบคุมเกษตรกร และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกษตรกรใช้ในการต่อรองกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และการวิเคราะห์ระดับปฏิบัติการ โดยพิจารณาการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นทั้งในด้านการปฏิบัติการควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐและบริษัทที่กระทำเพื่อควบคุมเกษตรกร และการปฏิบัติการสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกร ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาไม่ได้แยกระดับการวิเคราะห์ทั้งสามระดับออกจากกันเป็นส่วนๆ แต่จะทำการวิเคราะห์ระดับการวิเคราะห์ทั้งสามเข้าด้วยกันผ่านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เป็นต้น

1.5.3 วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลดังนี้

การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ในส่วนนี้ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์เอกสารเพื่อทำความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในสามส่วนคือ หนึ่ง การทำความเข้าใจบริบทการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมชนบทที่เชื่อมโยงกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในระดับโลก จนทำให้เกิดทิศทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรที่เอื้ออำนวยให้ระบบธุรกิจเกษตร-อาหารเข้ามามีบทบาทในการควบคุมจัดการการเกษตรในชนบท โดยสืบค้นจากเอกสารของรัฐบาล กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรี และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการกฏกติกาด้านการเกษตรระหว่างประเทศ และรายงานการวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง สอง การทำความเข้าใจการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในชนบทของจังหวัดเชียงใหม่และการเข้ามาของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร โดยจะสืบค้นเอกสารที่

เกี่ยวข้องกับนโยบาย แผนงาน และโครงการที่ส่งเสริมให้บริษัทบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เข้ามาลงทุนในพื้นที่ชนบท ตลอดจนศึกษาระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เอื้ออำนวยหรือเปิดช่องให้บริษัทเข้ามาลงทุนในพื้นที่ชนบท รายงานประจำปีของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ รายงานของอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ และรายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

สามการทำความเข้าใจผลกระทบด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการทรัพยากร ส่วนรวมของชุมชน จะพิจารณาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารบันทึกการประชุมองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง บันทึกเรื่องราวเรียนต่างๆ ของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการปลูกมันฝรั่ง เป็นต้น และสี่ การทำความเข้าใจการสร้างพื้นที่ในการต่อรองอำนาจเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จะทำการสืบค้นจาก เอกสารบันทึกการประชุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปลูกมันฝรั่งและการรับซื้อมันฝรั่ง เช่น เอกสารการประชุมของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เอกสารการประชุมหรือแผนพัฒนาการเกษตรขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เอกสารการประชุมของสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่ง เอกสารส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งของบริษัท เอกสารสัญญาในการส่งเสริมการปลูกและการรับซื้อมันฝรั่งที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาต่างๆ ตลอดจนเอกสารที่เกษตรกรผลิตเพื่อใช้ในการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่ง เช่น คู่มือการปลูกมันฝรั่ง เป็นต้น

การเก็บข้อมูลสนาม ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจพื้นที่ เพื่อจำแนกแยกแยะผู้ปฏิบัติการในท้องถิ่นและทำการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ถึงความเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนมาปลูกมันฝรั่ง การปลูกมันฝรั่งส่งโรงงาน ลักษณะการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งของบริษัท สภาพปัญหาในการเข้าถึงทรัพยากรที่ใช้ในการปลูกมันฝรั่ง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการปลูกมันฝรั่ง สภาพเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการปลูกมันฝรั่ง ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจในภาพรวมของสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ และจะได้แยกแยะประเด็นในการวิเคราะห์ต่อไป และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกมันฝรั่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้ทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษา ทั้งในด้านการเพาะปลูกมันฝรั่งของเกษตรกร การเข้าร่วมงานประเพณีทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น งานทอดกฐิน และงานเลี้ยงต่างๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้สังเกตการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติการต่างๆ ในท้องถิ่น และค้นหาพื้นที่ของการต่อรองอำนาจที่อาจแสดงออกผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีการสัมภาษณ์ผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการ เช่น เจ้าหน้าที่สหกรณ์ เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่บริษัท โบรกเกอร์ กลุ่มแม่บ้านและเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่ง เป็นต้น และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ในช่วงที่ผู้ศึกษาไปใช้ชีวิตและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น งานเลี้ยงต้อนรับคณะกฐินจากต่างจังหวัด การปลูกและเก็บเกี่ยวมันฝรั่ง เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้จะใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกร บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และเจ้าหน้าที่รัฐ โดย

ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์การควบคุมอำนาจเหนือเกษตรกรของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และการสร้างกลยุทธ์การต่อรองอำนาจของเกษตรกรกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ทั้งในพื้นที่ทางการผลิตและพื้นที่ทางสังคม

1.6 ขอบเขตและพื้นที่วิจัย

การศึกษานี้ใช้แนวทางการศึกษามานุษยวิทยาเศรษฐกิจ เลือกพื้นที่ศึกษาเชิงกายภาพ คือ บ้านกลางพัฒนา ต.แม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 20 กว่ากิโลเมตร พื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งผลิตมันฝรั่งแห่งแรกของประเทศและมีผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยสูงที่สุดของประเทศ ทั้งยังมีแหล่งน้ำจากระบบเหมืองฝายที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถปลูกมันฝรั่งได้ดีในฤดูหนาว ชุมชนบ้านกลางพัฒนาเป็นชุมชนใกล้เคียงเมืองที่กำลังปรับตัวเองเข้าสู่วิถีชีวิตแบบเมือง ผู้คนในชุมชนมีการประกอบอาชีพหลากหลายทั้งข้าราชการ ทำงานโรงงาน ทำงานบริษัท ค้าขาย และทำการเกษตร เป็นต้น มีทั้งที่ทำงานในชุมชนและไปทำงานนอกชุมชน อย่างไรก็ตามแม้ว่าชุมชนจะปรับตัวเข้าสู่ความเป็นเมือง แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังมีอาชีพเกษตรกรรมที่ผสมผสานทั้งเกษตรเพื่อยังชีพ คือ ปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนและทำการเกษตรเพื่อการค้า อาทิ การปลูกมันฝรั่ง ข้าวโพดหวาน ข้าวนาปี และพืชผักต่างๆ ที่น่าสนใจก็คือ ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ทำเกษตรสมัยใหม่เพื่อการค้ามาหลายสิบปี และมีการปรับเปลี่ยนพืชที่ปลูกมาหลายชนิด จนในปัจจุบันพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนก็คือมันฝรั่ง การปลูกมันฝรั่งและพืชเศรษฐกิจอื่นๆอย่างต่อเนื่องทำให้เกษตรกรที่นี่ไม่ผันตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองมากอย่างเช่นชุมชนอื่นๆ ในภาคเหนือ ชุมชนได้ปรับตัวเป็นชุมชนการเกษตรสมัยใหม่ที่น่าสนใจ ขณะที่หน่วยงานรัฐ และบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ก็ให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะแหล่งผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรที่สำคัญของเชียงใหม่

การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาการผลิตมันฝรั่งพันธุ์โรงงาน หรือมันฝรั่งพันธุ์แอตแลนติก เพื่อขายให้กับบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ ของเกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนา เกษตรกรในชุมชนบ้านกลางพัฒนาทำการผลิตมันฝรั่งพันธุ์โรงงาน 3 ระบบ คือ หนึ่ง การปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญา หมายถึง การผลิตมันฝรั่งที่มีการทำสัญญาซื้อขายระหว่างบริษัทกับเกษตรกรอย่างเป็นทางการ บริษัทสนับสนุนหัวพันธุ์มันฝรั่งให้แก่เกษตรกร เมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วต้องขายให้บริษัทในราคาประกัน สอง การปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการ หรือ การปลูกมันฝรั่งแบบลูกไร่ หมายถึง การปลูกมันฝรั่งที่เกษตรกรรับหัวพันธุ์มันฝรั่งหรือปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีจากโบรกเกอร์ (คนในชุมชนที่ เป็นผู้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งและรวบรวมผลผลิตส่งให้บริษัท) ในลักษณะของสินเชื่อ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเกษตรกรต้องส่งมอบมันฝรั่งให้โบรกเกอร์เพื่อขายให้บริษัทต่อไป การปลูกมันฝรั่งแบบนี้ส่วนใหญ่ไม่มีการ

ทำสัญญาซื้อขายผลผลิตอย่างเป็นทางการแต่มีการตกลงกันด้วยวาจาและใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเกษตรกรกับโบรกเกอร์เป็นหลักประกันรักษาสัญญา เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เกษตรกรจะขายผลผลิตให้บริษัทผ่าน โบรกเกอร์ตามราคาที่ตกลงกันไว้ และสาม การปลูกมันฝรั่งแบบอิสระหรือการปลูกมันฝรั่งนอกพันธสัญญา เป็นการผลิตมันฝรั่งที่เกษตรกรลงทุนทำการผลิตเองทั้งหมด เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเกษตรกรจะขายมันฝรั่งให้บริษัทผ่าน โบรกเกอร์ตามราคาในท้องตลาดขณะนั้น ซึ่งมีจะราคาสูงกว่าราคาในระบบพันธสัญญา

ผู้ศึกษามีโอกาสเดินทางไปยังบ้านกลางพัฒนาตั้งแต่ประมาณปลายปี 2550 ด้วยความสนใจอยากศึกษาระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่กำลังเกิดขึ้นและขยายตัวในชนบทอย่างต่อเนื่อง เมื่อเห็นว่าชุมชนบ้านกลางพัฒนาทำการปลูกมันฝรั่งเพื่อขายให้บริษัทผู้ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบยี่ห้อ “เลย์” ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์มันฝรั่งทอดกรอบชื่อดังจากประเทศสหรัฐอเมริกา ยิ่งทำให้ผู้ศึกษาสนใจพื้นที่แห่งนี้มากขึ้น ประมาณปลายปี 2551 – ต้นปี 2552 ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ภาคสนามสังเกตการณ์ชีวิตความเป็นอยู่และการเพาะปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรบ้านกลางพัฒนาตั้งแต่การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวและการขายผลผลิตอย่างใกล้ชิด และพบว่าเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้มิใช่เกษตรกรผู้เฉื่อยชา ถูกกระทำและกดขี่จากระบบทุนนิยมอย่างไรทางเลือก และไม่ได้เป็นเกษตรกรผู้มุ่งหวังจะทำการผลิตเพียงเพื่อยังชีพ ดังที่ปรากฏในงานศึกษาเกี่ยวกับชาวนาหรือเกษตรกรทั่วไปที่ผู้ศึกษาเคย “อ่าน” แต่เป็นเกษตรกรที่กระตือรือร้น ขยันขันแข็งทำการผลิตเพื่อการค้าอย่างมีชีวิตชีวาและใช้ผลตอบแทนที่ได้จากการผลิต สำหรับการบริโภคสิ่งต่างๆ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเหมือนคนในเมือง

ประมาณปี 2552 ผู้ศึกษาเริ่มทบทวนความรู้ เอกสารการวิจัยและข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาการผลิตของเกษตรกรในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร รวมทั้งการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งในประเทศไทย จนถึงปลายปี 2553 ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ไปใช้ชีวิตในชุมชนบ้านกลางพัฒนา เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยการสนทนอย่างไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การสัมภาษณ์กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย หลังจากนั้นเริ่มลงมือเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับร่าง ขณะที่เขียนวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษายังได้เข้าพื้นที่สนามอย่างต่อเนื่อง เพื่อสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อเสริมประเด็นศึกษาในการเขียนวิทยานิพนธ์ นับจากการลงพื้นที่ศึกษาครั้งแรกราวปี 2550 จนถึงต้นปี 2554 ซึ่งผู้ศึกษายังเดินทางไปเยี่ยมเยือนชาวบ้านเป็นครั้งคราว ผู้ศึกษาพบว่าชุมชนบ้านกลางพัฒนาและตำบลแม่แฝกใหม่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน และส่งผลต่อวิถีการผลิตและการบริโภคของผู้คนในชุมชน อันเป็นประเด็นที่งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้พยายามรวมเข้ามามีส่วนศึกษาและความเข้าใจ

1.7 เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์มีเนื้อหาทั้งหมด 6 บท ซึ่งประกอบด้วย

บทที่ 1 อธิบายถึงที่มาและความสำคัญของการศึกษา วัตถุประสงค์ ทบทวนงานศึกษา และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กรอบคิดในการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย ขอบเขตและพื้นที่ศึกษา และเนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 2 นำเสนอกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเกษตรในชนบทภาคเหนือสู่การผลิตเพื่อการค้า การเข้ามาของระบบเกษตรพันธสัญญากับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตร และกระบวนการทำให้ชาวนากลายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบในสายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

บทที่ 3 นำเสนอให้เห็นการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งและความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางการผลิตวัตถุดิบในระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ ทั้งในส่วนของความซับซ้อนด้านการดำรงชีพของชุมชนเกษตร-อุตสาหกรรมในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ความแตกต่างของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งกับการเลือกกลยุทธ์ทางการผลิต และการบริโภคความเป็นสมัยใหม่กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

บทที่ 4 นำเสนอความซับซ้อนของอำนาจในการทำให้เกษตรกรกลายเป็นแรงงานผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรให้บริษัท และนำเสนอความถักถักของอำนาจที่มีผลต่อการเกิดความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร การนำเสนอแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ เกษตรพันธสัญญาในฐานะกลไกเชิงสถาบันในการควบคุมเกษตรกร การควบคุมเกษตรกรด้วยความสัมพันธ์ทางสังคม การสร้างและควบคุมคุณภาพในฐานะปฏิบัติการของการควบคุมแรงงาน และความขัดกันของการเกษตรพันธสัญญาและความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร เพื่อแสดงให้เห็นความถักถักของอำนาจผ่านการมุมมองเรื่องความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในการผลิตและการดำรงชีพของเกษตรกร

บทที่ 5 นำเสนอกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่กำกับควบคุมให้เกษตรกรเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบให้สายพานการผลิตของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ โดยมีการนำเสนอใน 4 ประเด็น ได้แก่ คือ กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงเพื่อแสดงความเป็นเกษตรกรอิสระ เป็นการต่อรองของกลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่ เป็นการต่อรองของกลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงานผู้ที่พึ่งพิงจ่ายการผลิตจากโบรกเกอร์ กลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ เป็นการต่อรองหลักของเกษตรกรผู้ประกอบการ และกลยุทธ์การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรอง เป็นการต่อรองของเกษตรกรทุกกลุ่มในชุมชนที่ดำเนินการร่วมกันผ่านสำนักความเป็นคนชุมชนและเป็นเกษตรกรเหมือนกัน

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา ซึ่งเป็นการนำเสนอถึงข้อค้นพบจากการศึกษา